

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

AFRIKANISZTIKAI HÍREK, II. évfolyam, 8. szám, 1983. július–augusztus
(periodika)

Eredeti közlés/Original publication:

Afrikai Kutatási Program, ELTE TTK Földrajzi Tanszékcsoport,
49 stencilezett old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.237

Dátum/Date: 2013. január 24. / January 24.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

(a szerzők) Afrikanisztikai Hírek, II. évfolyam, 8. szám,
1983. július–augusztus, *AHU MATT*, 2013, **pp. 1–44. old.**, No. 000.000.237,
<http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Az Afrikai Kutatási és Kiadási Program Archívumában

Kulcsszavak/Key words

Magyar afrikanisztikai kutatások, Hősi epika Fekete-Afrikában, Kelet-Afrika szuahéli és angol nyelvű irodalma, afrikai folklóre, afrikai hagyományos színház, oral history research, kresh nyelvi csoport Afrikában, Folklór a mai Afrikában – Első Nemzetközi Konferencia Budapesten – 1982,
Hungarian African investigations, heroic epic in Black Africa, Swahili and English language literature in East Africa, African folklóre, African traditional theatre, oral history research, Kresh language group in Africa, Folklóre in Africa Today – First International Conference in Budapest – 1982

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk
vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free
but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók,
kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattá-
ri szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag
anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve
ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevé-
kenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian
Union is a non-profit organisation that has created this electronic database
for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of
this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of
Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the
other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African
themes in its entirety from the beginning until the present day.

Research Project 'Folklore Today' – Africa
(Eötvös Loránd Tudományegyetem – Bölcsészettudományi Kar – Folklore
Tanszék)

II. évfolyam, 8. szám: 1983. július–augusztus

Az afrikai folklór az elmúlt húsz év során újabb és újabb meglepetésekkel szolgált. Egyrészt kiderült, mégis csak vannak olyan műfajok, amelyek létezését korábban kutatók kétségbe vonták (lásd mindenekelőtt az afrikai hőseposz feltárásának sajátos kezdeteit és kutatástörténetét, a jellemzőivel kapcsolatos vitát és az új eredményeket). Másrészt kiderült az is, hogy több afrikai folklór műfaj nem fér bele a klasszikus európai műfaji kategóriák rendszerébe. Különösen az énekes mesére és a formailag, illetve előadási szempontból azzal sokban rokon hőseposzra kell itt utalnunk, vagy például a teljes kontinenst átfogó afrikai dicsőítő ének műfajra, amely mint olyan, ugyancsak nem illik bele az európai feudalizmus kapcsán megismerhető panegirikusz kategóriájába.

De az énekes formában előadott találós kérdés vagy proverbium, a szokásjogi kontextusban megjelenő közmondás (adott esetben sajátos kódolási jelenséggént: rövidített formában felidézve adott társasági együttléteken) is mindmáig feloldatlan műfajelméleti kérdések sorozatát hozza magával.

Nem is említve azt a bonyodalmat, amelyet egy több napon át tartó rítus teremt: vajon hogyan értékeljük – ismét csak műfajelméleti szempontból – a benne megjelenő énekelt verseket, a deklamált prózát, a színházias jellegű, de azzal „egyenértékűvé nem tehető” szakrális, rituális, mágikus cselekményeket, vagy akár azt a sajátos tér- és időbeli szerkezetet, amely lehetővé tesz a dramatikus megjelölés használatát, de nem teszi lehetővé a népi, pontosabban a törzsi színház kategória alkalmazását, mert az elvilágiasodásnak még csak az első eleme se jelenik meg ezekben az eredeti formájukban élénk álló rituális szokás-megjelenítésekben.

Egyszóval az afrikai tradicionális közösségekben mindmáig gazdagon fennmaradt hagyománykincs nagyszámú feladattal szolgál napjaink és a közeljövő kutatásai számára. Ezúttal egyetlen műfaj, az utóbbi egy-két évtizedben fényre került afrikai

hőseposz kérdésével foglalkozó tanulmányt adunk közre. A dolgozatot könyvismer-
tetésekkel és az 1982-es konferenciáról (Folklore in Africa Today) készület beszámolóval egészítjük ki.

A szerk.

TARTALOM

tanulmányok

Biernaczky Szilárd: Hősi epika Fekete Afrikában	5
---	---

könyvismertetések

The East African Experiment. Essays on English and Swahili Literature (Füssi Nagy Géza)	23
The Kresh Group, Aja and Bata languages (Füssi Nagy Géza)	28

beszámolók

Folklór a mai Afrikában – Nemzetközi konferencia, Budapest, 1982. november 1–4. (Biernaczky Szilárd)	31
Feljegyzés az ELTE BTK Folklore Tanszéke mellett alakult Afrikai Kutatási Program munkájáról, terveiről és a jövőbeni tevékenység néhány problémájáról (Biernaczky János – Biernaczky Szilárd)	40

Tanulmányok**HŐSI EPIKA FEKETE-AFRIKÁBAN***

Biernaczky Szilárd

Aki arra vállalkozik, hogy pusztán csak az elmúlt húsz-harminc évben megjelent fontosabb munkákat lapozza át, azokat, amelyeket a hősi epika Homérosztól a kaukázusi Nart-eposzig, a Gilgamestől az Edda énekekig, az orosz bilináktól a szerb junák-dalokig vagy a délafrikai zuluk izibongóitól (dicsőítő énekeitől) a malinke Szundjata eposzig ívelő köréről írtak, mégpedig azért, hogy a tipologizáláshoz, az egyes művek tematikai, strukturális vagy stilisztikai elemzéséhez kiindulási elveket nyerjen, szinte a teljes bizonytalanság állapotába kerül. S ezt a bizonytalansági állapotot első látásra még csak erősíti a *Folkloristicában* magyarul is megjelent *Epikus hősköltészet* című Meletyinszkij tanulmány,¹ amelyben a hősmese és részben a tündér és/vagy varázsmese műfaji szempontból közeli kapcsolatba kerül a hős- vagy verses eposszal, hősenéssel. Másrészt egy valamilyen megfogalmazatlanul maradt történeti-krónikás típusú eposszal szemben túlságosan elméleti jellegű kategóriává merevül a mitikus (archaikus) eposz. Az archaikus és klasszikus, illetve forradalmi hangba átütő individualisztikus eposzi kategóriák mögött ugyanakkor a hegeli hármas felosztás rajzolódik ki, s nem feltétlenül biztos, ez a felosztás fedi a történelmi-társadalmi, másrészt művelődéstörténeti valóságot. Meletyinszkij ugyanakkor többször hangsúlyozza, hogy a hősi epika verses, kevert vagy prózai jellegű, jóllehet a különféle kutatók közülük az egyiket vagy másikat kizárják, és meghatározó kritériumként tételezik.

A hősepika mint műfaji kategória így tehát teljesen nyitott. A jövő feladata, hogy a kutatók az azonos típusú, de időben és térben egymástól távol eső szövegek csoportosításával e nagy kategórián belül az alcsoportok világos hierarchia-rendszerét megteremtse. Úgy hiszem azonban, hogy – tekintettel a tanulmány témájára – nem feladatunk egy ilyen tipológia hevenyészett felvázolása. Sokkal inkább a nálunk talán méltánytalanul kevésbé ismert afrikai, illetve fekete-afrikai hősepika nagyobb csoportjainak ismertetése, másrészt néhány sajátos szövegjelenség bemutatása.

Mindjárt az elején meg kell jegyeznünk, hogy pusztán magának az afrikai hősepikának a létezése vagy nem létezése is napjainkig központi vitatéma. Így Ruth

* A Kőrösi Csoma Társaság 1979. május 15-én tartott ülésén elhangzott előadás szövege, jelenlegi formája számos javítást és kiegészítést tartalmaz.

¹ Meletyinszkij 1971 (1964).

Finnegan 1970-ben megjelent *Oral Literature in Africa* című könyvében² mindössze két és fél oldalt szentel az „epika” kérdésének. S mivel e műfajt „az irodalommal nem rendelkező népek tipikus költői műfajának, illetve költészetük bizonyos fejlődési fokozatának” fogja fel, azt állítja, hogy hősi epika Afrikában a szó eredeti értelmében nem létezik, másrészt ez a hiány a műfajnak mint szükségszerű fejlődési fokozatnak az elvét sem támasztja alá. Epikának csak az arab irodalmi hatásra létrejött szuahéli *utenzit* tekinti. A főnökkicsérőket – mindenféle epikus elemek ellenére – kizárja az epikai műfajok köréből, elsősorban hangvételbeli és stílári okoknál fogva. A mongók hatalmas Liandza-eposzát pedig kisebb éneketétekkel megtűzdelt prózának fogja fel, amely szerinte feltehetően lazán összekapcsolódó epizódok füzéréből jött létre. Említést tesz még a gaboni fangok epikus jellegű és a húros mvet hangszerrel kísért dalairól, de hozzáteszi:

„az epikus költészet, úgy tűnik, nem tipikus afrikai forma. Néhány kivétel természetesen felfedezhető (az említett ellentmondó eseteken felül), de majd mindegyik további megállapítást igényel, nem beszélve persze most a sok arab hatású történeti elbeszélésről a kontinens északi részén és a keleti partokon.”³

Merőben másként fogja fel a kérdést D. A. Olderogge az általa szerkesztett *Africana* című folyóirat IX. kötetében (1972) megjelent tanulmányában.⁴ A szovjet tudós azt állítja, hogy Leo Frobeniusnak köszönhető az önálló afrikai hősi epika létezésének máig gyűrűző tagadása. Neki, aki pedig elsőként ad hírt róla *A nyugat-szudáni kultúra típusai* című könyvében,⁵ amely 1907–1909 közötti útjának eredményeit teszi közzé. A német etnológus ebben ugyanis bemutat néhányat a szoninke népi eposzokból. E prózában lejegyzett és eredetileg feltehetően kevert formájú történeteket Frobenius afféle lovagi történeteknek tartja, és véleménye szerint az nem más, mint az északról benyomult hódító népek arisztokrata rétegének szellemi tulajdona. Amelyben viszont az ókori garamantok kultúrájának örökségét vélte felfedezni. Úgy gondolta, hogy a szoninke hősi legendák forrását az ural-altáji népek hőseposzában kell keresni. Az összevetés eredményeként viszont arra a gondolatra jutott, hogy mivel a sámánizmus a szoninke anyagból hiányzik, így az archaikusabb az ázsiaiánál: a szudáni eposz egyszerű és világos szerkezete viszont a görög és germán kultúrák jellemvonását idézi fel Frobeniusban.

E nézeteket egyébként osztotta Carl Meinhof is, aki még a klasszikus szuahéli szövegek közül is azt, amely az arab hatás mellett önálló afrikai jegyeket mutat fel, tehát a Liongo eposzt, csupán epikus karakterű mesének tekintette. S ezt a véle-

² Finnegan 1970, *A Note on Epic*, 108–110. old.

³ Finnegan 1970, 110. old.

⁴ Olderogge 1972, 1–16. old.

⁵ Frobenius 1910.

ményt 50 év után – minden újabb kutatási eredmény ellenére – megismétli Lindon Harries a szuahéli irodalomról írt alapvető művében.⁶

Olderogge idézett tanulmányának jelentős eredménye, hogy a szerteszórt és a műfaji vita hevében együttesen soha számba nem vett szövegeket megkísérli csoportosítani. Így a nyugat-szudáni szövegek sorában a Frobenius által ismertetett és legújabbban jóval pontosabb formában lejegyzett szoninke hőseposz mellett bemutatja a szongai népi eposzt, illetve a malinkék Sundjátáját, amelyet első ízben szintén Frobenius jegyzett le 1908–1909-ben. Mindhárom szövegnek és változatainak jellemző vonása, hogy bennük a történelmi (törzsi történelmi) események erőteljes nyomot hagytak. A szoninke és szongai szövegek közös vonása, hogy a főhős az emberek feletti hatalmát varázseszköznek (szoninke *korotu* és szongai *korto* talizmán) köszönheti.

A szoninke eposzban a zsarnok király elől megmenekülő, majd annak hatalmát megtörő fiú a főhős, Marine Diagu, akit később szintén elhagy népe, mert azt földművelésre akarja kényszeríteni.

A szongái szövegekben viszont – a vadászat kiemelkedő szerepének megfelelően – elsőrendű helyet kap a szavannák szörnyeivel, a víziszellemekkel vagy a Niger gazdájával, a hatalmas lamantinnal való küzdelem: a Dinga-eposznak még nincs mindeddig kielégítő lejegyzése.

A Szungyata eposz első része a vadászéletmód mitikus-mágikus hagyományait tükrözi. Szungyata anyja egy nagy varázslónő, akiben egy aranyszarvú kob-antilop öltött testet, s akit bár a vadászoknak sikerül legyőznie, egy nyomorék és púpos asszony képében az uralkodó felesége lesz, s az uralkodó tudja, különös felesége olyan gyermeket szül majd, akinek az a sorsa, hogy nagy fejedelem legyen. A felcseperedett Szungyata, mint fiatal hős jelenik meg, elpusztítva a gonosz varázslót, a kovácsok fejedelmét. E ponton már a moszlim hit jelei mutatkoznak, amennyiben a főhős elpusztítja a régi rendet és a régi bálványokat. Az eposz további részeiben – például a szenegáli wolofok meghódítása, Szungyata száműzetése és visszatérése, végső nagy győzelme – a kutatók egybehangzóan a Mali birodalom 13. és 14. századi történelmének tükröződését emelik ki.

Nem véletlen, hogy az egyik legfrissebb 1975-ben közreadott lejegyzés már *A máli királyság*⁷ címet viseli. Különbösen éppen ez a kiadás teszi világossá, hogy a kora nevű húros hangszerrel kísért szöveg recitativókból és éneketétekből áll. Frobenius szövegéből⁸ vagy Niane afrikai kutató 1960-ban kiadott francia nyelvű átdolgozásából⁹ a verses, illetve recitatív forma eltűnt. (Hadd tegyük hozzá – a nyugat-afrikai

⁶ Harries 1962.

⁷ Wa Kamissoko 1975.

⁸ Frobenius 1912, 96. old.

⁹ Niane 1960.

eposz élő hagyományát bizonyítja – hogy 1978-ban Lilyan Kesteloot ismert belga Afrika-kutató két kötetben közzétette a bambarák eposzát is.¹⁰⁾

Olderogge a második nagy csoportba trópusi Afrika, Gabon, Kongó, Zaire népeinek epikus alkotásait sorolja. A gaboni fang Akoma Mba történetet, a katangai mongók Liandza eposzát részben rokonítja az előzőekkel, másrészt elválasztja a hivatásos udvari énekesek száján megszólaló epikus formáktól, amelyek az állam uralkodójának tetteit adják elő. Példaként említi a magyar afrikanisztika legnagyobb alakja, Torday Emil munkásságából¹¹⁾ is jól ismert kubák eposzát, amelyet két belga kutató egyenesen a nyimi, a király szájából jegyzett le 1953-ban annak beiktatásakor.¹²⁾ Másrészt a ruandai történeti elbeszéléseket, amelyek a nomád tuszi hódítók királyi udvarának régi háborúit idézik fel.¹³⁾ Megjegyezzük, hogy ez utóbbi prózai szövegek krónikaszerű megfogalmazásuk miatt még a Meletyinszkij által igen tágra nyitott hősepika kategóriába is nehezen férnek bele.

Egyébként Olderogge a nyimi által alkalmazott titkos nyelvből messzemenő következtetést von le: szerinte az a szöveg nem népi eredetét bizonyítja. Úgy hiszem az udvari és paraszti jelleg minden hagyományos afrikai királyság szájhagyományozott költészeti kincsénél felvethető, bár a népi vagy udvari (hivatásos) eredet kimondása, enyhén szólva túlzás. Ugyanis mind a malinke, mind a ruandai tuszi, mind a kuba orális költészet esetében bizonyítható, hogy zenei foglalatát, stílusát, sőt a konkrét történeteket (a királyi hőstetteket) illetően közvetlen rokonság, ha nem azonosság jellemzi e két réteget. A titkos nyelv funkciója Afrikában igen sokféle, abból ilyen következtetést levonni nem lehet.

Olderogge egyébként még ide sorolja az úgynevezett „főnökdicserők-dicsőítők” főleg keletebbre népszerű műfaját. A vahimák, szótók, zuluk, csvának dicsérőénekeit,¹⁴⁾ amellet, hogy egyaránt e népek történelmének különféle mozzanatait foglalják magukba, talán valóban a zulu izibongók kapcsán Trevor Cope¹⁵⁾ által megállapított műfaji hármasság – dicsérők, ódák és epikai költemények egyúttal – jellemzi.

Az utolsó csoportba a klasszikus szuahéli szövegek tartoznak. Ezek nagy része Mohamed próféta életének eseményeit tartalmazzák (többnyire arab írással lejegyzett szövegekről van szó), azonban a Liongo énektöredékeket – világosan kimutatható afrikai vonatkozásai miatt – a nagy afrikai eposzok közé szokták sorolni.

Az afrikai hőseposzok eddigi bemutatása során szándékosan beszéltünk szűkszavúan a trópusi afrikai népek nagy epikus alkotásairól. Ugyanis ezt az anyagot Olderoggénél jóval korszerűbb ismeretek birtokában a belgaföldről Amerikába származott kiváló flamand tudós, Daniel Biebuyck ismerteti az R. Dorson által szer-

¹⁰⁾ Kesteloot 1972.

¹¹⁾ Torday 1911.

¹²⁾ Jacobs – Vansina 1956.

¹³⁾ Coupez – Kamanzi 1962.

¹⁴⁾ Morris 1964; Kunene 1971; Cope 1968; Schapera 1965.

¹⁵⁾ Cope 1968, 33. old.

kesztett *African Folklore* című kötetben 1972-ben.¹⁶ Egyébként ő maga is számos (nyanga és lega) eposzt gyűjtött, amelyből eddig a nyanga Mwindo eposz négy változatát ki is adta, s amelyből az elsőnek elemzésére tanulmányunk utolsó részében vállalkozunk majd.

Biebuyck a különféle gyűjtések, gyűjtéstörödékek felsorolása után sietve kijelenti, hogy a mongo Lianza, a lega Mubila vagy a nyanga Mwindo eposzok esetében világosan felfedezhető a hősepikai műfaj. Ugyanakkor megállapítja, hogy a fent felsorolt típustól elválaszthatók az általa történeti epikának besorolt szövegek, mint a kuba királyi eposz, a luba *kasala* énekek vagy a bamba prózai történeti szövegek, mivel ezekben inkább a genealógiák (a dinasztikák uralkodóinak sorrendje), a vándorlások és a különféle főnökségek elbeszélései uralkodnak. Míg az igazi hősepikában, mégha szintén meg is jelennek e történeti mozzanatok, mindig rendkívüli és fantasztikus elemeknek vannak alávetve. Tekintve, hogy a flamand kutató csak Kongóra (a mai Zaire) korlátozza cikkét, hadd egészítsük ki az első csoportot a már többször említett fang Akoma Mba (Gabon, Kamerun) eposszal, az utóbbit pedig a gazdagon lejegyzett ruandai történeti elbeszélésekkel és dinasztikus epikai költeményekkel. A két csoport fontos megkülönböztető jegye, hogy míg a történeti epika csak az év bizonyos napján előírt szertartások alkalmával szólalt meg, a hősi epika bármikor előadható „szórakoztató” műfaj. Biebuyck fontos új javaslata, hogy harmadik csoportként olyan állatmese ciklusokat is felvesz a hősepikai műfaj altípusainak sorába, amelyekben az antropomorfizált állati főszereplő a hősepikai modellek szerint küzd meg ellenfeleivel (illetve csapja be őket), és a történeteket csodás elemek kísérik. Biebuyck szerint a hősi, illetve a történeti epika és az epikai ciklus között sajátos átmenetet képeznek a mbole és hamba történetssorozatok, ahol az epikus ciklusok közös főszereplőjű, de önálló történetű darabjaitól eltérően bizonyos nyitva hagyott cselekménymozzanaton keresztül lazán kapcsolódnak össze az egyes történetek.

De hadd térjünk vissza a Biebuyck által igazi hőseposzoknak tekintett szövegekhez. Két belga kutató, Edmond Boelaert¹⁷ és Albert De Rop¹⁸ évtizedeken át vizsgálták a mongo Liandza eposzt, így nekik köszönhetjük, hogy ennek a luba-mongo clusterbe tartozó katangai népnek a „nemzeti eposza” több változatában is ismert (Boelaert két teljes szöveget adott közre 1957-ben és 1958-ban¹⁹). Az eposz Liandza és nővére Nszonga történetét beszéli el. A wembinek nevezett énekesek közül csak kevesen tudják a „történet” összes epizódját előadni, amely egyébként több estét vesz igénybe.

Teljes formában az eposz Lonkundónak, a hős apjának történetével kezdődik, aki híres vadász és énekes. Egy alkalommal csapdájába esik Ilankaka, aki első fele-

¹⁶ Biebuyck 1972.

¹⁷ Boelaert 1934, 1949, 1954, 1955, 1957, 1958, 1960, 1961, 1962.

¹⁸ De Rop 1956, 1958, 1964, 1974.

¹⁹ Boelaert 1957, 1968.

sége lesz. Az asszony utóbb szemrehányást tesz neki azért, hogy nem fizetett érte a családjának, úgy bánt vele, mint a szolgálókkal. Az asszony a többi asszonyokkal útrakel, s Lonkundó családjá szétesik. Unokája Idele vagy Itoade, aki nagy varázsló, egy messzi országba indul, hogy megszerezze egy mágikus fa termését. Orrszarvúmadár mutatja az utat neki. A fát vadállatok őrzik. Idele végül sok próbálkozás után elpusztul. Felesége, Mmombe látja, hogy a mágikus edényben felforr a víz, a majmok sírni kezdenek, minden kötél kibomlik, megérti, hogy férje meghalt. Megszületnek ekkor az ősi nemzetségek: Mmombe előbb a hangyákat és a madarakat, majd az embereket szüli meg. Utolsónak jelenik meg lánya, Nszonga összes háztartási eszközeivel, és nyomában jön elő csípőjéből Liandzsa. Ő az, aki majd bosszút áll apja haláláért. Összegyűjti népének összes törzseit, elvezeti őket a különös fa országába, győzelmet arat és kivágja a fát. Liandzsa ezután átvezeti népét a folyón túli területekre. Útközben legyőzi a trópusi erdők pigmeusait, az elefántvadász bafutókat, a halász baengákat. Lianzsa útja teli van veszedelmekkel, de mindig megsegíti őt mágikus harangja. Az menti meg akkor is, amikor Lomata, az emberevők vezére csellel egy kunyhóba zárja. Sajátosan mesei ízű epizód a sárkánnyal való találkozása, aki egy időre útítársa lesz. Liandzsa vándorlása során letelepíti a különféle törzseket, majd végül bizonyos kultúrhéroszi funkciókat is ellát. Megtanítja népét a földművelésre és a kézművességre. Miután elvégezte dolgát, nővérfelenségével, Nszongával, anyjával és legidősebb fiával felmennek egy magas pálmafára, majd eltűnnek az égben. Más változat szerint Nszonga előbb a földön marad, és búsul Liandzsa után, aki egy varázsmadarat küld érte, amelyik a hátán viszi fel az égbe. Más változatok, változattörzések Liandzsa utódairól és a szomszédokkal való harcokról is énekelnek.

Sok vonatkozásban rokon a mongo eposszal a fangok mvét kíséretében előadott eposza, jóllehet központi tematikai magja más. A fangok őse, Zong Midzi Mi Obame (máskor Ovang Obamo Dong) be akar hatolni Engonk, vagyis az ősök birodalmába, és meg akarja szerezni a halhatatlanságot népe számára. Megtudja, hogy az egyik halhatatlannak, Antone Endong Ojononak életet adó varázssípja van. Zong meg akar küzdeni vele, de a szépséges Nkondang, Ojono rokona, aki szerelmes Zongba, meg akarja akadályozni azt. Nkondang anyai nagybátyjának falujába érkezik, és találkozik Zonggal, aki megtudva, hogy Ojono rokona, megöli. Erre a lány nagybátyja viszont megöli Zong feleségét. Zong a két asszony levágott fejével egy varázslat segítségével a halhatatlanok országába repül, ahol azonban a halhatatlanok magyarázatot követelnek tőle. Hatan követik, akik sorban megküzdene vele. Végül Akoma Mba, a halhatatlanok királya, aki meghosszabbítja és megrövidíti az életet, megöli Zongot.²⁰

²⁰ Awona 1965–1966; Pepper 1972. Az eposz gaboni fang változatát lásd: Ndong Ndoutoume 1970, 1975; bulu változatát Eno Belinga 1978.

A fang eposz kapcsán módunkban áll képet szerezni az előadásmódról is.²¹ A rendelkezésre álló lemezek talán kellő bizonyítékul szolgálnak arra, hogy az eposzi előadásmód közeli rokonságban áll, ha nem teljesen azonos az úgynevezett énekbetétes, pontosabban szóló-kórus-betétes mesék előadásával, amit egy az *Ethnographiában* megjelent tanulmányomban igyekeztem formai megjelenését illetően jellemezni.²² Az előadó mvet nevű hárfaszerű húros hangszeren kíséri magát, úgynevezett bikvara botok ritmusa mellett. Az elbeszélő részeket időnként szóló és kórus a néger-afrikai muzsikára oly jellemző énekes válaszolatára szakítja meg. Az elbeszélő részeket sem egyszerű verbális előadásmód jellemzi. Az előadó, amikor a legközelebb áll a beszédszerűséghez, akkor is valamiféle pergő ritmikus prózát valószínűsít meg. A hullámzó erejű átélésnek megfelelően azonban a beszéd helyenként énekelte recitativóvá változik (ami az általam megkísérelt zenei átírásban egyébként kitűnik). A dramatikus előadásformát jól mutatják a nagyszámban alkalmazott hangutánzások:

*Elérkeztek ekkor a látomások törzséhez,
Ondo Minko Mibiang vezette őket rrrrrrr...
És tudjátok, akkor ez a krokodil ember,
Ondo Minko Mibiang azt mondta:
„De bolondok vagytok! Hová mentek?
Nézzétek, hogy menetelnek?
Hét! Álljatok meg!”
Vivim! – Kilit! Héiiiiii!
Lezárta a csapat előtt az utat
Tudjátok és így szólt:
„Hogy van akkor? Hová mentek hát?
Ondo Zogo, az Erős Kéz törzséből így szólt:
„Engong-Nzok országába megyünk,
Mobeget keressük, aki Fatu-Fe Ménéno faluból való és Mbas
testvére.”
„Ki hát a főnököd?”
„Ovang Obamo Ndong, a Kód törzséből való.”
És tudjátok, e pillanatban Ondo Minko Mibiang,
a krokodil ember így kiáltott rájuk:
„Itt pedig nem mentek át!”
És a krokodil ember nagy erővel
a mellét verte, a mellét verte. Hiii!
Előhúzott a szájából egy nagy krokodilkövet.
És ez a krokodilember összeszedte minden erejét,*

²¹ Pepper 1959.

²² Biernaczky 1976.

*Aztán Ondo Zogo képébe vágta,
s az menten darabokra törött. Hiii!
Ondo Zogo, az Erős Kéz törzséből, megingott,
Úgy látszott, hogy menten összeesik.
De tudjátok, a krokodil ember ütése ellenére
felegyenesedett...
Meglóbálta a kiszáradt emberkart
És hatalmas ütést mért Ondo Minko Mobiang,
a krokodilember hatalmas szájára. Puff!
Az menten kiköpte összes fogát. Khöööö!
És tudjátok, Ondo Minko Mobiang ott maradt,
fogait a kezében tartja.
Nézzétek meg azt az elhagyott oszlopot.
Ji... Ji... Ji... Ji...'²³*

Sajnos az általam ismert és átírt hangzó anyag esetében a kórusból alig hallatszik egy csöppnyi. Olderogge, aki járt a fangok között, tanulmányában egy hosszabb énekes közjáték szövegét idézi,²⁴ sajnos azonban – mint általában a zenei-formai vonatkozásokra kevésbé figyelő etnológusok – a szólót és a kórust külön nem jelöli meg, így idézetéből csak annyi biztos, hogy a fang és általában az afrikai dalokban oly gyakori értelmetlen hangzókból álló refrénszerű sorok:

Á je uje dudu je je je

a kórusban szólalnak meg, míg a szólista saját hangszerével kezd – mintegy pihe-nésképpen – párbeszédet a szólókban.

S ha már a fangok eposzát részletesebben ismertettük, hadd idézzem M. S. Eno Belinga könyvéből azt a részletet, amellyel az eposz egyes esetekben kezdődik²⁵ a neves kameruni kutató szerint. Érdekessége, hogy a teremtésmítosz egyfajta genealógiaként jelenik meg, jöllehet a természeti és létezési jelenségek – legalábbis európai fül számára – igen költői formában fogalmazódnak meg.

MVOM EKO, GABONI FANG MVET HISTÓRIÁS ÉNEKÉBŐL:

*„A föld hatalmas pusztaság volt.
Nem volt sem fa, sem hegy, sem kő, sem gyökerek.
A földet mindenütt víz borította,
Ekkor megjelent a Réz-tojás,*

²³ Pepper 1959, 75–76. old.

²⁴ Olderogge 1972, 9–10. old.

²⁵ Eno Belinga 1965, 144–146. old.

*Minden segítség nélkül, ő volt az első.
 Keringeni-forogni kezdett a vízen.
 Segítség nélkül, mondom nektek, s ezért szétpattant,
 nemzette a Felhőt, ami olyan, mint a vér,
 s én azt Vér-felhőnek hívom.
 Ez volt a Réz-tojás után a második,
 Vér-felhő nemzé a felhő-tért,
 Felhő tér nemzé a Tér-elefántot,
 Tér elefánt nemzé a Nap-fejet,
 Nap-fej nemzé a Hold-fejet,
 Hold-fej teremté a szerelem teremőjét,
 Szerelem teremője nemzé a Teremtőt,
 Teremtő nemzé a teremő szerelmet,
 Teremtő szerelem nemzé Mebe-e-me Nk(ü)pwaét,
 Mebe-e-me (Nk(ü)pwaé nemzé Nzama-Mebe-ét,
 Majd Kane-Mebe-ét, végül Zon-Mebe-ét.
 Amikor Kane-Mebe-éről hallotok, akkor tudjátok,
 hogy Kane-től származó klánról énekeltek,
 amikor Zon Mebe-éről hallotok, akkor tudjátok,
 arról a törzsről énekelek, amelyik az előbbi törzssel harcba szállt...”*

E tanulmány hátralévő részében szeretném a D. Biebuyck által közreadott nyanga Mwindo eposzt bemutatni,²⁶ egyúttal az afrikai hőseposz néhány sajátos vagy éppen epikai jellemzőjére felhívni a figyelmet.

A mintegy 27 ezer nyanga ma az Edward tó zairei oldalától nem messze eső trópusi esős-erdős vidéken él. Elsősorban halászattal és vadászattal foglalkoznak, de bizonyos mértékig földműveléssel is. Sajátos jelenségként Biebuyck a pigmeusok tárgyi és szellemi kultúrájának hatását fedezi fel a nyangák technikáiban, hitvilágában, vadászataiban, élelemgyűjtési módjaiban vagy kultuszaiban. A trópusi vidék számos más helyéről is ismert pigmeus, illetve bantu gazdasági-társadalmi szimbiózis sajátos esete, hogy a nyanga mwindo ének előadói közvetve vagy közvetlenül egyaránt arról szólnak, hogy énekeik a pigmeusoktól származnak, jóllehet ma a pigmeusok között a Mwindo ének nem található meg.

A nyangák őskultusza nem túl fejlett. Alkalmilag fohászkodnak az apához, apai nagyapához, apai nagynénihöz, de az elődök intenzív tisztelete hiányzik. Ez egyébként a Mwindo énekben is látható, amelyből nemcsak a teremtesmítosz, hanem az azt követő vándorlásleírások és nemzetiségi genealógiák is hiányoznak. A nyangák társadalomszervezetét a falucsoportok adják, amelyek kisebb-nagyobb főnökök alá tartoznak, s hagyományosan biztosítják a vérrokonságot közöttük, a béke és az együttműködés megőrzése érdekében. A főnököket az előkelők (*baruri*), a tanács-

²⁶ Biebuyck 1969.

adók (*bakungu*) és a rítusok tisztségviselői (*bandirabitambo*) veszik körül. Minden kis főnökség számos falura, falucskára oszlik.

A nyanga pantheon lényegében egy sor szellemistenség, például Muisa, Kiana Hangi, Mésché, Kahombo, Nkango stb. köré épül, kiemelkedik közülük mint főisten Nyamurairi, a tűz istene, és akikről azt hiszik, az alvilágban a halottakkal élnek együtt (az alvilágot néhány Zaire és Ruanda határán működő vagy kialudt vulkán-kráterrel azonosítják). Más szellemlényekről, mint amelyek Kéntsé (nap), Nkubá (villám), Lyuhu (szél), Kibira (leopárd), Musóka (vízikigyó), azt mondják, hogy az alvilágból felszálltak az égbe, átköltöztek a földre vagy a vízbe, hogy ott éljenek. Ezeket az istenségeket az ősökkel együtt a bashumbu általános kifejezéssel jelölik meg. E közösen *bashumbunak* nevezett szellemek számára ültetvényeket, terményeket ajánlanak fel, asszonyokat házasanak hozzájuk (akik egyúttal a nyanga falvak prostituáltjai), juhokat és vadászkutyákat áldoznak, imákat, fohászokat mondanak hozzájuk. Tisztségviselőik különleges hivatást töltenek be, álmaiknak, jóslataiknak nagy szerepet tulajdonítanak a nyanga életben. A földre költözött szellemek közé tartozik az erdőben és vízben élő szörnyek és a sárkányok (Kitinu) csoportja, az erdő szelleme (Mpacá) és a Mwindóval barátságos Mukiti, a vízi kígyó. A nyangák képzeteiből kirajzolódik egy teremő isten halvány képe is, Ongo isten, aki szerintük a föld szíve, aki mindent teremtett, mindennek életet adott, s tudást a férfiaknak.

A nyangák legtipikusabb népköltészeti formái a következők: *mushumo* – proverbiumok, *inondo* – találós ének, *mubikiri* – áldozati fohászok, imák, *musinjo* – főnökkicsérők, dicsérők általában, *ihamuri* – olyan rögzített formájú formulák, amelyek a jóslásokban, mágikus orvosi gyakorlatban lelhetők fel, *rwimbo* – improvizált dalok, amelyek mind a mesékben, mind a Mwindo eposzban megtalálhatók, de összejöveteleken vagy a felavatási szertartásokon is megszólalhatnak, *uano* és *mushingá* – állat- és varázsmese, *nganuri* – legendák, főként vadásztörténetek valódi és képzeletbeli elemekből, *mwanikiri* – tömör stílusú elmélkedések, *kishambaro* – főnöki beszéd az állam problémáiról, *ihano* – rövid, ritmikus szövegű moralitások, szokásokkal, technikákkal, magatartással kapcsolatos utasítások, és végül *karisi*: hosszú epikai húsköltemény, amely Mwindo tetteit dicsőíti. Karisi az egyik eposzváltozatban egy főnöknek s egyúttal egy férfiszellemnek a neve, aki Kahombóval, a jószerencse istennőjével házasodott össze és az ő fiuk Mwindo.

A felsorolt műfajok alkalmairól annyit, hogy a rítusokhoz, szokásokhoz kapcsolódó típusok nyilván adott időpontokhoz kötődnek. Számos műfaj, így a dalok, mesék, közmondások, találós énekek, sőt a kárisi is „szórakozási” jellegű alkalmakhoz kapcsolódik. A szórakozás tipikus formája, hogy a falu kisgyermekes anyái gyerekeikkel együtt csoportokban összejárnak beszélgetni. Ugyanez megesik gyermekek nélkül a családos férfiakkal, míg a fiatalok gyakran táncos szórakozásokat is rendeznek. A műfajok egy részét mindenki tudja, kevesebb a jó mesélő, s még kevesebb a kárisi énekes, jóllehet a történetek lényegét mindenki ismeri és el tudja mondani.

Bár a kárisi előadók nem hivatásosak a szó afrikai értelmében sem, hiszen az nem jelent külön társadalmi státuszt, nem tud megélni belőle egy énekes sem, még ha egy jól sikerült est után kapnak is ajándékot.

Hadd idézzünk itt néhány sort a már említett Meletyinszkij tanulmányból:

„A nyivh hősmesék előadója egy különös földi szellemnek... érzi elkötelezve magát, aki az előadás ideje alatt a nyelve hegyén tartózkodik. A Manasz-eposz előadói az álmukban közvetlenül Manasztól nyert ihletésre hivatkoznak. Ebben az összefüggésben értelmezendő a homéroszi eposzokban a múzsákhoz intézett invokáció is... Ihletett énekesekként szerepelnek Väinämöinen, Korkut, Acamaz, éppúgy, mint a varázsló énekes Orpheusz is.”²⁷

A kárisi énekesek arra a kérdésre, hogy miért tanulják meg az eposzt, azt válaszolják: Meg kellett tanulniuk, mert ezt az üzenetet kapták Kárisitól az álmukban.²⁸ Más kérdés, hogy a kárisi énekes családjából mindig akad néhány gyerek, aki elsajátítja az eposzt, közülük hárman–négyen mint az énekes segítői vesznek részt az előadásban. A megtanulást pedig rítusok egészítik ki. Oltárt emelnek házuk mögött kárisi tiszteletére, amelyen elhelyezik a felajánlásokat, a banánsört, és amelyből az énekes és barátai a szertartás során nádcsővön át isznak. A kultusz szimbóluma az oltáron elhelyezett fémcseréngő és rézgyűrűvel teleaggatott lánczsa, amelyet hitük szerint a díszbe öltözött Kárisi akkor visel, amikor megjelenik az emberek álmaiban.

Maga az előadás oly módon zajlik, hogy az énekes csörgővel, a segítők dobritmussal kísérik a történetet. Az előadást időnkint énekes részek szakítják meg, amelyben a kórust a teljes közönség alkotja. Az előadás során helyenként táncolnak, máskor pantomimisztikus elemekkel jelenítik meg a történetet. Mindezt a dramatikus megvalósítást vagy másképpen „ösművészeti kommunikációs helyzetet” a közönség biztató felkiáltásai, időnkénti ritmikus tapsai, hangutánzó sikoltásai tarkítják.

De hadd tekintsük át ezután röviden a Biebuyck által közreadott változat cselekménysorát.

Az eposz Mwindonak a főnök családjába való születésével kezdődik (közjátékként Jangura, Mwindo apai nagynénje házasságot köt Mukutival, a mitikus vízi kígyóval). Számos afrikai epikus alkotással, mesével rokon módon – és nyilvánvalóan a szegmentális társadalmi szerkezet tükröződéseként – Mwindo és apja Shemwindo között azonnal konfliktus támad. Shemwindo nem akar fiúgyermeket. Hét felesége közül egyedül Mwindo anyja szül fiút. Mwindot apja többféleképpen is megpróbálja elpusztítani, majd egy dobba zárva a folyóba veti. Mwindo eljut Jangurához, aki segítségére siet. Apai nagybácsik és anyai nagynénik segítségével, no meg varázshatalmával (szimbóluma: a Konga, egy légyecsapóféle) visszajut Tubondo faluba, szülőhelyére, s amikor elpusztítja Tubondót, apja elmenekül, a kikoka fa gyökerén át lefut a föld alá, az alvilágba. Mwindo utánamegy, megvív a földalatti

²⁷ Meletyinszkij 1971, 81. old.

²⁸ Biebuyck 1969, 12. old.

szellemekkel, Muisával, Ntumbával és Sheburunguval, majd megtalálja apját, fordított sorrendben végiglátogatva az említett szellemlényeket visszatér a földre. Varázserejével föltámasztja a halottakat, s újrateremti Tubondót, amelynek uralkodója lesz. De Jangura nagynénje marasztalása ellenére sem marad otthon. Pigmeus vadászai sárkányvadászatra indul, majd miután megvív az erdei szörnyel, Nkuba büntetésképpen elbizakodottságáért végiglátogatja vele az égbolt lakóit: a villámot, az esőt, a holdat, a napot és a csillagot. Ezután visszaeresztik falujába és dicsőségben uralkodik (egyes változatokban a történet Mwindo halálával záródik).

A Mwindo eposz szerkezete szempontjából lényeges vonatkozást vet fel Biebuyck, aki szerint a Mwindo eposz a nyangák valamennyi epikus formáját magába foglalja. Kijelentések, improvizált megjegyzések, közmondások, dalok, improvizált válaszok, találósok, mesei szüzsék, dalok, imák, fohászok épülnek be a különféle változatokba. Mereven sztereotip jelleggel jelennek meg az eposzban. Nem állhatjuk meg itt, hogy ne idézzük R. M. Burton²⁹ a lubák népköltészeti műfajait bemutató kis cikkének fontos megállapítását. Ugyanis ő arra figyelte fel, hogy a szájhagyományozás, a rögzült formák, vagy ha úgy tetszik formulák, nemcsak az európai értelemben vett folklór vagy epikus költészeti műfajok körében lelhetők fel, hanem a mindennapi beszédformákban is nyomon követhetők. Példák sorával támasztja alá azt a megfigyelését, hogy bizonyos szavak, személy-, tárgy-, állat- stb. -nevek a mindennapi beszédben törvényszerűen egy kifejezéscsoport kimondását vonják maguk után. Így *Kibwende* (az oroszán) nem üvölt ok nélkül, csak ha felfal valamit. *A szivárvány*: a föld ura, a békeadó, egyetlen ura az égnek. *Március*: az áradás hónapja, *április*: az ösvények elrejtője stb.

De visszakanyarodva az epikai problematikához, úgy tűnik, hogy az elmúlt évtizedek, s különösen Albert Lord,³⁰ vagy az új kutatások formulaanalíziseihez jelentős adalékokkal járulhatnak hozzá az élő népköltészeti gyakorlat fenti természetű megfigyelései. Amint a Mwindo epikába beépülő kisebb epikai formák, különféle szintű formulák vizsgálata általában az epikus költészet kialakulása szempontjából is rendkívül tanulságos lehetne.

Itt most csak néhány példát. Kézenfekvő és látványos eposzi elemként említhetjük az eposz egyetlen karakterisztikus – bár számtalanszor megismételt – epiteton ornanszát:

„*Mwindo, a kicsi-gyerek-aki-megszületett-máris-járt*”

De íme egy másik állandósult kifejezéscsoport (Mwindo szavai):

„*Az én kicsi apám bedobott engem a dobba!*”

²⁹ Burton 1943.

³⁰ Lord 1960.

A Tubondóba visszatérő Mwindo feltámasztja a halottakat. Az eposz más rögtönzéses jellegű éneketéiteitől eltérően itt szigorúan kötött varázsfórmula jelenik meg az énekben, a mondatok szerkezete sorról sorra azonos:

*„Minden terhesen meghalt asszony terhesen
keljen életre!
Minden munka közben meghalt ember munkáját folytatva
keljen életre!
Minden széketét üritve meghalt ember széketét üritve
keljen életre!
Minden csapdát állítva meghalt ember csapdát állítva
keljen életre!
Minden szeretkezve meghalt ember szeretkezve
keljen életre!
Minden földet művelve meghalt ember földet művelve
keljen életre!
Minden edényt készítve meghalt ember edényt készítve
keljen életre!
Minden veszekedve meghalt ember veszekedve
keljen életre!”*

Az eposz legköltoőbb része az, amikor Mwindo végiglátogatja a napot, a holdat és a csillagokat, s mindez a láncolatos mese formatípusát idézi fel emlékezetünkben:

„Mwindo tovább énekelt, mialatt Nkubá lassan kapaszkodott vele a levegőbe. Mwindo embereinek egész figyelmét lekötötte az, ami odafent történt. Nkubá eltűnt a felhők között Mwindoval együtt, megérkeztek Nkubához. Amikor Mwindo megérkezett Nkubához, Nkubá azt mondta neki: „Te, barátom, Mwindo, nagyon rosszul tettél, amikor meg merted ölni a barátomat, a Sárkányt, amikor megsütötte a szemét, hogy a szag felszállt hozzám, és megéreztem azt a levegőben. Ha engedted volna, hogy a szag leszálljon a földre, akkor nem lettem volna olyan dühös.” Nkubá még azt is mondta Mwindónak: „Sokszor megmentettelek már sok veszélytől, így most te mutasd meg, hogy egyenlő vagy velem.” Mwindo megérkezett Nkubá lakhelyéhez, nagyon fázott, a jeges szél erősen fűjt. Nem volt ott ház! Teljesen nomádul éltek, nem voltak települések sehol sem. Nkubá megragadta Mwindót, felszállt vele az Esőhöz. Amikor az Eső meglátta Mwindót, azt mondta neki: „Te, Mwindo, sohasem fogadod el a bírálatot, a keménységedről, a hősiességedről szóló hírek – természetesen hallottuk a hírt, de itt nincs helye a te hősiességednek.” Az Eső hétszer és még hétszer többet zuhogott Mwindóra, jégesőt küldött rá és teljesen eláztatta. Mwindo azt mondta: „Most aztán végképp bajban vagyok.” Nkubá újra felemelte Mwindót, elvitte őt a Hold birtokára. Amikor a Hold meglátta Mwindót, rámutatott: „Azt a hírt kaptuk rólad, hogy nagyon kemény voltál, de itt az égben nincs helye a te büszkeségednek.” A Hold megégette Mwindo haját, Mwindo így panaszkodott: „Ó Shemwindo, apám, áldj meg engem, és add, hogy ne veszítsem el a kongám.” Nkubá újra felemelte Mwindót, elindultak és megérkeztek a Nap birtokára. Amikor a Nap meglátta őt, forró sugaraival támadott rá, Mwindo semmivel sem tudott védekezni a Nap

ellen, a torka kiszáradt, szomjúság fojtogatta, vizet kért. Azt mondták neki: „Nem, itt soha sincs víz, azt javasoljuk, szorítsd össze a fogaidat, azt javasoljuk, hogy tedd a szíved a térdedre.” Miután a Nap miatt Mwindo ilyen fájdalmakat állt ki, Nkubá felemelte Mwindót, elindultak és megérkeztek a Csillag birtokára. Amikor a Csillag meglátta őt, rámutatott, azt mondta neki: „Azt a hírt kaptuk rólad, hogy nagyon kemény vagy, de itt nincs helye a hősiességednek.” A Kubikubi-csillag magához parancsolta az Esőt és a Napot. Mindegyikük – Nkubá, az Eső, a Nap, a Csillag – mind csak egyetlen dolgot mondtak Mwindonak: „Tisztelünk téged, csak ennyit mondunk, máskülönben itt helyben megsemmisülnél. Mwindo, megparancsoljuk neked, hogy térj haza a faluba, de soha ne öld meg az erdőnek vagy a falunak az állatait, még csak egy olyan kis rovar sem, mint a százlábú vagy a ntsine. Ha egy napon megtudjuk, hogy újra megöltél valami állatot, amit megtiltottunk neked, akkor meghalsz, és az embereid nem látnak többé.” Meghúzták a fülét hétszer és még hétszer mondván: „Megértetted?” – Mire ő: „Igen, megértettem.” Még azt is mondták Mwindónak: „Nkubá a te felügyelő, ha rosszat teszel, Nkubá hozza majd a híreket, és azon a napon egyszeriben megragad téged, anélkül, hogy búcsút vehetnél az embereidtől.”

Miután Nkubá mindenhová elvitte Mwindot az égben, végre megengedték neki, hogy hazatérhessen. Mielőtt visszatért volna, Mwindo egy évet töltött az égben, látta az összes jó és rossz dolgot, ami az égben van.”³¹

Utolsó idézetpárunkkal, amely különösebb elemzés nélkül is tanulságos a formulaképződések szempontjából, egyúttal a mesénél nagyobb méretű epikus forma szerveződésének tanulságos bizonyítékát szeretnénk felmutatni. Először az elbeszélés azon részletét idézzük, amikor Mwindo apját üldözve lemegy a föld alá, és találkozik Kahindóval, majd pedig kiállja Muisa próbáit:

„Amikor Mwindo a kikoka fához érkezett, amelyen apja már leereszkedett, ő is kihúzta a kikofa fát, és gyökereinél alászállt, tovább ment egészen a forrásig. Ahogy megérkezett, találkozott Kahindóval, Muisa lányával, Kahindo átölelte:

– Üdvözöllek Mwindo!

Mwindo válaszul csak ennyit mondott:

– Igen.

Kahindónak fertőző bőrbetegsége volt, először a fogaitól az altestéig terjedt, aztán áttért a lábára, a talpára, a lábujjaira. Amikor Mwindo megpróbált továbbmenni, Kahindo tiltakozva szólt:

– Nem, nem.

Azt mondta neki:

– Hová akarsz menni?

Mwindo megmondta, hogy Muisa falujába igyekszik, hogy megtalálja az apját...

– Maradj először itt nálam. Muisa falujába senkinek sem sikerült eljutnia, éppen neked sikerülne ez, aki ilyen büszke vagy?... Kahindo azt mondta neki: csak menj el Muisához. Amikor odaérkezel, és belépsz a tanácskozó helyre, látsz egy nagy robosztus embert, aki összegömbölyödve ül a tűz melletti hamun, akkor tudnod kell, hogy ő Muisa. Ha köszön, mondván: „Áldott légy atyám” – te is azt válaszold: „Igen atyám.” És amikor hellyel kínál, ne ülj le. Mondd neki: „Nem atyám. Hogyan válhatna az ember apjának fejéből szék?” Amikor kis lopótökedenyből banánsörrel kínál, azt is utasítsd vissza és mondd: „Nem apám. Hogy az ember valakinek a fia, miért lenne az ok arra, hogy megigya az apja vizeletét?” ...Amikor ő

³¹ Biebuyck 1969, 119. old.

arra készül, hogy enni adjon neked, ismét csak mondd neki: „Hogy az ember valakinek fia, miért lenne ez ok arra, hogy megegye az apja ürülékét?”

Miután Mwindo meghallgatta Kahindo jótanácsait, azt mondta magában, nem mehet el anélkül, hogy Kahindo betegségét meg ne szüntetné. Megmosta Kahindo sebeit, ledörzsölte a sebekről a varradásokat, azután megmosdatta és meggyógyította, és elindult Muisa falujába. Megérkezett, elindult a gyülekezőhely felé. Amint Muisa megpillantotta, áldását adva köszöntötte:

– Igen atyám – válaszolta Mwindo.

– Adjunk neki egy széket, amire leülhet – mondta Muisa.

– Nem kell nekem szék – válaszolta Mwindo. – Ha vendég is az ember, ez nem ok arra, hogy az apja fejére üljön.

Muisa azt is megjegyezte, hogy van a lopótökedényben banánsör:

– Hadd töltsék egy kicsit – mondta.

– Nem kérek apám – válaszolta Mwindo –, ha az ember vendég is, miért kellene meginnia apja vizeletét?

– Akkor hadd készítsünk neked ennivalót – mondta Muisa.

– Nem apám – válaszolta Mwindo –, ha vendég is az ember, ez nem ok arra, hogy megegye apja ürülékét.

Miután Muisa meghallgatta a válaszokat, így szólt:

– Áldott légy, áldott légy, Mwindo.

S hogy látta, Mwindo kiállta a próbát, így szólt hozzá:

– Menj és pihend ki magad nővéred, Kahindo házában. ...³²

Az eposz egy jóval későbbi helyén, amikor Mwindo apja társaságában visszaérkezik Tubondóba, s hosszú idő után találkozik nagynénjével, Jangurával, énekben idézi fel a vele történeteket, természetesen a mágikus-varázsos momentumok, formulák megtartásával:

*„Mikor leereszkedtem kötélén
Nagynéni,
Találkoztam Kahindóval.
Kahindo felkiáltott és szólt:
„Mwindo, tedd, amit mondok!
Ha majd meglátod Muisát,
Bármit mond neked Muisa,
Utasítsd vissza!”
Akkor Mwindo szólt:
„Elmegyek a faluba, a faluba,
Ahol Muisa lakik,
még ha nem is én leszek a győztes,
ott, ahol Muisa lakik.”
Amikor megérkeztem Muisa falujába,
Muisa felkiáltott és szólt:*

³² Biebuyck 1969, 137–139. old.

– Muisa kihozott egy széket –
 „Mwindo, ülj le ide!”
 Mwindo panaszosan felkiáltott
 mondván: „Ez a te fejed, Muisa.”
 Muisa felkiáltott és szólt:
 „Tanácsadók, hozzatok ide egy kis sört,
 amit odaadhatok Mwindónak!”
 És Mwindo panaszosan felkiáltott:
 „A gyerek sohasem issza meg az apja vizeletét!”
 Muisa szólt: „Küzdjünk meg egymással!”
 Meggyúrtam Muisát.
 Enni kezdtem és továbbindultam...”³³

Úgy tűnik, az ilyen epikai összefoglaló, a több epizódot összefogó és lezáró formarész olyan elem, amely mesében vagy mesefüzérben nem található meg, és így az eposzi jellegű formai szerveződés döntő bizonyítéka.

Az idézeteket és elemzéseket itt be kell zárunk. Talán befejezésül annyit. A napjainkban szemünk elé táruló, kirajzolódó fekete-afrikai hősepikának vannak máris világosan látható jegyei. Mindenekelőtt a kevert, vagyis verses és prózai jelleg. Pontosabban a ritmikus próza és a szóló-kórusos énekbetétek váltakozásáról szólhatunk. Míg az állandó zenei kíséret egyfajta melodramatikus jelleget kölcsönöz az előadásnak. Ugyanakkor Meletyinszkijel messze egybehangzóan világosan nyomon követhető e szövegekben az adott törzsi társadalom anyagi és szellemi kultúrájának, történelmének és történelemszemléletének, szokásainak, kultuszainak, hiedelemvilágának letűkröződése, fejlődésének állapota.

Bibliográfia

- AWONA, Stanislas
 1965 *Epopée du Mwet, Abbia* (Cameroun), No. 9–10, 180–215. old.
 AWONA, Stanislas
 1966 *La guerre d’Adoma Mba contre Abo Mama. Epopée du Mwet (suite), Abbia* (Cameroun), No. 12–13, 109–210. old.
 BIEBUYCK, Daniel P. – MATEENE, K. C.
 1969 *The Mwindo Epic from the Banyanga (Congo Republic)*, Berkeley-Los Angeles, U of California P, VIII–213. old.
 BIEBUYCK, Daniel
 1972 *The epic as a genre in Congo oral literature*, in: *African folklore*, ed. by R. M. DORSON, Bloomington, Indiana UP, 257–273. old.

³³ Biebuyck 1969, 95–96. old.

- BIERNACZKY, Szilárd
1976 Van-e afrikai népmese?, *Ethnographia*, Vol. LXXXVII, No. 4, 573–587. old.
- BOELAERT, Edmound
1934 Nsong' a Lianja. L'épopée nationale des Nkundo, *Aequatoria*, XII, No 1–2, 1–76. old.
- BOELAERT, Edmound
1954 Nog over het epos van de Monga. Hoe hij heldenzanger werd, *Kongo-Overzee*, XX, No 4–5, 289–292. old.
- BOELAERT, Edmound
1955 Het Lianja-epos als Kunstwerk, *Handelingen var het 21e Vlaams Filologencongres*, Leuven, 12–14 april, 295–298. old.
- BOELAERT, Edmound
1957 *Lianja-verhalen, I Ekofo-versie*, Tervuren, 244 (Annales du Musée, royal du Congo Belge).
- BOELAERT, Edmound
1958 *Lianja-verhalen, II De voorouders van Lianja*, Tervuren, 115 (Annales du Musée royal du Congo Belge).
- BOELAERT, Edmound
1960 *Lianja, het nationaal epos der Manga*, Antwerpen, K.V.H.U., verhandeling 471, 59. old.
- BOELAERT, Edmound
1961 Het hedenpatroon van Lianja, *Handelingen van het 24e Vlams Filologencongres*, Leuven, 6–8 april, 332–337. old.
- BOELAERT, Edmound
1962 La procession de Lianja, *Aequatoria*, XXV, No 1, 4–9. old.
- BURTON, W. F. P.
1943 Oral Literature in Lubaland, *African Studies*, 93–96. old.
- COPE, Trevor
1968 *Izibongo. Zulu Praise-Poems*, Collected by James START, translated by Daniel MACOLM, Oxford, Clarendon, 230. old.
- COUPEZ, André – KAMANZI, Th.
1962 *Recits historiques Rwanda*, Tervuren, Musée Royal de l'Afrique Centrale, 327 old. + 1 tékép (Annales – Série in 8o – Sciences humaines – No 43).
- DE ROP, Albert
1956 Het Epos, in: *De Gesproken woordkunst van de Nkundo*, Tervuren, Musée Royal du Congo Belge, Annales, Série in 8o, Sciences de l'Homme Linguistique, Vol. 13, 50–53. old.
- DE ROP, Albert
1958 L'épopée des Nkundo. L'original et la copie, *Kongo Overzee*, 170–178. old.
- DE ROP, Albert
1964 *Lianja, l'épopée des Mongo*, Bruxelles, ARSOM, Tome 30, 89. old.
- DE ROP, Albert
1974 *La littérature orale Mongo. Sythese et bibliographie*, Les Cahiers du CEDAF, No 2, 36 old. (Bruxelles).
- ENO BELINGA, Samuel-M.
1965 *Littérature et musique populaire en Afrique noire*, Paris, Editions Cujas, 258. old.
- ENO BELINGA, Samuel-M.
1978 *L'épopée camerounais, Mvet Moneblum ou l'Homme Bleu*, Yaoundé, Centre d'Édition et de Production Pour l'Enseignement et la Recherche, 287. old.

- FINNEGAN, Ruth
1970 *Oral Literature in Africa*, Oxford, Clarendon, 558. old. (Oxford Library of African Literature).
- FROBENIUS, Leo
1910 *Kulturtypen aus dem West-Sudan*, Gotha.
- FROBENIUS, Leo
1912 *Und Afrika sprach*, Vol. II., Berlin–Charlottenburg.
- HARRIES, Lyndon
1962 *Swahili Poetry*, Oxford, Clarendon, 326. old.
- JACOBS, John – VANSINA, Jan
1956 Het Koninklijk epos der Bushong, *Kongo Overzee*, 1–39. old.
- KAMISSOKO DE KRINA, Wa – CISSE, Yousouf Tata
1975 *L'Empire du Mali*, Paris, Fondation SCOA, 477. old.
- KESTELOOT, Lilyan
1972 *Da Monzon de Segou: épopée bambara* (avec la collaboration de A. TRAORE), Paris, F. Nathan, 4 vols, 63, 63, 80, 63 (új kiadás: 1978, 2 vols, 126, 166. old.).
- KUNENE, Daniel P.
1971 *Heroic Poetry of the Basotho*, Oxford Clarendon, 203. old. (Oxford Library of African Literature).
- LORD, Albert B.
1960 *The Singer of Tales*, Cambridge, Massachusetts, Harvard UP, 309. old.
- MELETYINSZKIJ, Je. M.
1971 Az epikus költészet (Národnjij eposz), in: *Folkloristica* 1, Budapest, 13–104. old. (eredetileg in: Tyeorijá literatürü, Moszkva, Nauka, 1964, 50–96. old.)
- MORRIS, H. F.
1964 *The Heroic Recitations of the Bahima of Ankole*, Oxford, Clarendon, 143. old. (Oxford Library of African Literature).
- NDONG NDOUTOUMÉ, Tsire
1970–1975 *Le Mvett*, Paris, Présence Africaine, 155, 311. old.
- NIANE, Djibril Tamsir
1960 *Soundjata ou l'épopée mandingue*, Paris, Présence Africaine, 155. old.
- OLDEROGGE, D. A.
1972 Ob izuchenii eposa narodow Afriki (Les études du folklore épique africain), *Africana* (Moscow), IX, 1–16. old.
- PEPPER, Herbert
1959 *Anthologie de la vie africaine*. Három hanglemmez és ismertetőfüzet, Paris, Ducretat-Thomson No. 320, C 126-127-218, 101. old.
- PEPPER, Herbert
1972 *Un mvet de Zwe Nguema, chant épique fang*, Réédité par P. et P. de WOLF, Paris, Armand Colin, 492 old. (+ 3 hanglemmez) (Classiques Africains 9).
- SCHAPEREA, Isaac
1965 *Praise-Poems of Tswana Chiefs*, Oxford, Clarendon, 255. old.
- TORDAY, Emil – JOYCE, T. A.
1911 *Notes Ethnographiques sur les peuples communément appelés Bakuba, ainsi que sur les peulades apparentées*, Les Bushongo, Bruxelles, Musée du Congo Belge, 291 old. + 2 térkép és 29 tábla.

Könyvismertetések**A KELET-AFRIKAI TAPASZTALAT:
ESSZÉK AZ ANGOL ÉS A SZUAHÉLI NYELVŰ IRODALOMRÓL**

Schild, Ulla szerk.

The East African Experiment. Essays on English and Swahili Literature

Mainzer Afrika Studien, 4.

Dietrich Reimer Verlag, Berlin, 1980.

Füssi Nagy Géza

A kötet az 1977-ben, Mainzban Janheinz JAHN tiszteletére rendezett 2. nemzetközi tudományos konferencia anyagaiból ölel fel kilenc tanulmányt. Az írások igényessége és tudományos elmélyültsége különböző színvonalú, de valamennyi méltán formálhat igényt a kelet-afrikai irodalmi hagyományok és jelenkori tendenciák iránt érdeklődő szakemberek és igényes olvasók figyelmére. Az alábbiakban vázlatosan ismertetem az egyes tanulmányok mondanivalóját.

Wanjala, Chris L.: Szépirodalom a függetlenség elnyerése óta: a kelet-afrikai tapasztalat (*Imaginative Writing Since Independence: the East African Experience*)

A szerző e cikkében a három kelet-afrikai ország (Tanzánia, Kenya és Uganda) angol nyelvű irodalmának gyors fejlődését mutatja be a hatvanas évek elejétől napjainkig. A szépirodalmi műhelyek és egyes szerzők, illetve műveik ismertetésén túl történelmi szerepéhez méltó figyelmet fordít a szépirodalom és a politikai irodalom határán mozgó művek és alkotók bemutatására is. Utóbbiak közül – kétségtelen irodalmi értékein felül is – kiemelkednek az országaik sorsát nagymértékben meghatározó olyan nagyformátumú politikusok munkái mint J. K. Nyerere, J. Kenyatta vagy M. Obote.

A hatvanas évek kulturális fellendülése, a volt gyarmatok politikai, művészi öntudatra ébredése nem volt azonban mentes belső ellentmondásoktól, feszültségektől és a belőlük fakadó torzulásoktól sem. A társadalom erőteljes polarizálódása, az elit és a pauperizálódó rétegek közötti szakadék elmélyülése, az újszerűtű nacionalista ideológiák és a törzsi-etnikai hovatartozás tudatának, igényének továbbélő elemei jelentős erjedést idéztek elő Fekete-Afrika legtöbb országának politikai-kulturális életében, így Kelet-Afrikában is.

Minden buktatója mellett is az irodalmi élet páratlanul dinamikus fejlődéséről tanúskodik pl. az a tény, hogy az európai és ázsiai elődöket meglepően rövid idő alatt teljesen kiszorították nemzeti irodalmaik berkeiből az afrikai szerzők.

A korábban több szempontból egységre törekvő Kelet-Afrika azonban hamar polarizálódott: a Kelet Afrikai Írók Konferenciája (East African Writers' Conference) – 1971 – után már csak nagy megszorítással beszélhetünk bármiféle „kelet-

afrikai irodalom”-ról. Tanzánia, Kenya és Uganda írói – országaik politikai vezetéséhez hasonlóan – nemzetinek tekintett, s fokozatosan valóban azzá váló saját útjainkon haladnak tovább.

Schild Ulla: Fortélyos szavak: Kenyai népszerű irodalom (*Words of Deception: Popular Literature in Kenya*).

Első tekintetre meglepő, hogy az ún. fekete-afrikai országok közül – Nigériát követően – Kenyában jelenik meg a legnagyobb változatosságban és példányszámban helyi szerzők tollából származó szórakoztató irodalom. Érthetőbb a helyzet, ha Kenya „fehér telepes múltjára” és a környező országokénál jóval nagyobb mérvű angol kulturális és nyelvi befolyásoltságára gondolunk.

Cikkében U. Schild először is tisztázza a kenyai irodalom általa vizsgált rétegének műfaji hovatartozásával kapcsolatos kérdéseket, körülhatárolja alapvető tematikájának és motívumainak szféráját: főképp partikuláris társadalmi konfliktusok, kalandos történetek, a személyiség beilleszkedésével kapcsolatos nehézségek, szerelmi és általánosabb morális jelenségek tartoznak ide.

Végezetül megállapítja, hogy az általa „Afromance”-nak nevezett széles műfaji kategóriába sorolható művek töreksenek a kialakult társadalmi helyzet valamiféle konzerválására, illetve az ország tőkés fejlődésének eszközéül szolgálhatnak.

Hussein, Ebrahim: A hagyományos afrikai színház (*Traditional African Theatre*)

Még mindig napirenden szerepel az a kérdés, hogy létezik-e hagyományos (európai) értelemben is annak tekinthető fekete-afrikai színházművészet. Hussein ennek gyökereit és hagyományait a különböző rítusokban, azok ciklusában, zenés-táncos előadásmódjukban tárja fel és határozza meg.

Vizsgálódásait alapvetően két tágabb földrajzi térségre: Nyugat Afrikára (joruba, ibo, bambara, volof stb.) és Kelet Afrika különböző népeinek dramatikus hagyományaira terjeszti ki. Megállapítja, hogy az általa áttekintett, főleg folklór-kötődésű, ebbe a kategóriába sorolható kulturális jelenségek a fejlettebb, félf feudális államalakulatokban emelkedtek a legmagasabb szintre, de ott sem érték el a klasszikus színházművészet színvonalát. Az afrikai színházművészet jelenkori fejlődésére és várható távlatainak elemzésére kevesebb figyelmet fordít.

Schipper-de Leeuw, Mineke: A dráma eredetének és formáinak afrikai összefüggései (*Origin and Forms of Drama in the African Context*)

A fekete afrikai népek kultúrájában nagyon nehéz meghúzni a határvonalat az orális hagyományok és a modern drámai irodalom alkotásai között. A dramatizált cselekményes rítusok, törzsi táncok stb. résztvevői egyszerre zenészek, színészek, énekesek és szerzők. Ilyen széles szerepkörre a mai afrikai dráma alkotóinak egyik rétege sem számíthat, ez azonban nem gátolja meg, csak némiképp lassítja az afrikai dráma kibontakozását.

E folyamat további forrásait képezik a könnyen dramatizálható epikus hagyományok, gazdag és változatos cselekményű állatmesék és más népköltészeti alkotások, amelyek a jelenkori társadalmi változásokhoz idomítva jelentős helyet foglalnak el Nyugat-, Kelet- és Dél-Afrika mai színházművészetében.

A fejlődés főbb tendenciái: az európai nyelvek még meglévő dominanciája mellett fokozatosan tért hódítanak a fekete-afrikai nyelvek is; a prózai szövegek aránya megnövekszik a zenével, táncsal, dalokkal szemben; az előadók és a nézők egyre inkább elkülönülnek egymástól; a régi, sokszor több napig tartó ciklusok szabályos színházi előadásokká rövidülnek; a tematika pedig megváltozik a dinamikus mozgásban lévő társadalom (főleg a társadalmi elit) igényeinek megfelelően.

Damman, Ernst: Muhamadi bin Abu Bekr bin Omar Kidjumwa Masihii – egy szuahéli költő a régi és az új idők határán (*Muhamadi bin Abu Bekr bin Omar Kidjumwa Masihii – a Swahili Poet Between Old and Modern Times*)

M. Kidjumwa a századforduló kelet-afrikai partvidékének jeles polihisztorja volt. A kenyai Lamu szigetszoportról származott és számos kisebb-nagyobb szuahéli kulturális központban végezte sokoldalú munkáját: írnokoskodott, szuahéli költeményeket tett át arab írásról latin betűs írásra, tolmácsolódott, jelentős önálló költői műveket alkotott, foglalkozott valláselmélettel, fafaragással és díszítőművészettel, a klasszikus szuahéli irodalom első jelentős európai kutatóinak (A. Werner, Hichens, Lambert és mások) kitűnő informátora volt.

Epikai munkássága a legkiemelkedőbb: jelen tanulmány szerzője is nyolc önálló epikai költeményét említi, amelyek közül talán a Liongo története tarthat számot a legelmélyültebb érdeklődésre, bár – irodalmi értékein túl – Lamu népszokásait feldolgozó költeménye legalább ilyen súlyú néprajzi–történeti forrásként értékelhető.

Életének súlyos személyes konfliktusokra vezető eseménye volt a keresztény hitre való áttérése. Muzulmán környezete sohasem volt képes igazán elfogadni ezt a lépését. Ez lehet az egyik magyarázata annak, hogy oly erőteljesen érdeklődött a kereszténységgel szintén bizonyos kapcsolatba hozható Liongo Fumo (esetleg létező történelmi személy, másrészt epikus hős) kora és szerepe iránt, másrészt előszere-ttel dolgozta fel és értelmezte szűkebb etnikai környezetének pogány-animista kultuszait és szokásait.

Kezilahabi, Euphrase: A szuahéli regény és a kelet-afrikai átlagember (*The Swahili Novel and the Common Man in East Africa*)

E. Kezilahabi a ma élő szuahéli írónemzedéknek egyelőre még azon kisszámú képviselői közé tartozik, akik a távoli kontinentális területekről kerültek a partvidék kulturális érverésébe. (Ő maga a Nyanza-tó Ukerewe szigetéről származik). Irodalomkritikai munkásságában ezért fordít kiemelt figyelmet az egyes alkotások konkrét etnikai hátterének – nem hagyva természetesen háttérben a lényegesebb osztályszempontokat sem. Utóbbi szempontból főleg a hagyományos társadalmak visszahúzó erejének (varázslás, mágia stb.) és pozitív hagyományörző szerepének,

valamint a formálódó új, egységes nemzeti társadalom, gazdaság és kultúra által teremtett konfliktushelyzetek feloldása lehetőségének vizsgálata, lehetséges feloldása számára a legfontosabb.

Műveiben ábrázolja és következetesen el is ítéli a kollektív vagy egyéni erőszak szélsőséges megnyilvánulásait. Ideológiai szempontból lényegében azonosul a tanzániai ujamaa szocializmus koncepciójának eszmerendszerével. A szociális, politikai, gazdasági és kulturális feszültségek végleges feloldásának lehetőségét az utóbbi széleskörű elterjedésében látja. Írói és kritikusi pályája még fölfelé ível, műveitől további jelentős kérdésfelvetéseket és megoldásokra irányuló elképzeléseket, konstruktív javaslatokat várhatunk.

Bertoncini, Elena: Két mai szuahéli író: Muhammed Said Abdulla és Euphrase Kezilahabi (*Two Contemporary Swahili Writers: Muhammed Said Abdulla and Euphrase Kezilahabi*)

A pozsonyi születésű Elena Bertoncini Zubkova szándékosan választotta írása tárgyául azt a két modern szuahéli író, akiknek egyike (Abdulla) a régi, erőteljesen iszlamizálódott szuahéli kultúra fontos központja, Zanzibár szülőtte és tudatos képviselője, míg Kezilahabi a Nyanza-tó mellékéről származik és keresztény neveltetésű. Mindkettőjüket egy-egy, Kelet-Afrikában a közelmúltig ismeretlen műfaj meghonosítójának tekinthetjük.

Abdulla munkássága inkább a könnyű, szórakoztató műfajokhoz kapcsolódik: nevezhetjük őt akár a szuahéli detektívregény „atyjá”-nak is. Horror-történetek, bűnügyi regények és detektívtörténetek korábban is íródtak Kelet-Afrikában, főleg angolul, de szórványosan szuahéli nyelven is. Abdulla érdeme az, hogy írásainak cselekményét helyi miliőben bontja ki, alakjai szintén ezen a talajon mozognak, sorsuk minden mozzanata oda kötődik.

Kezilahabi vele és optimizmusával szemben a vajúdó szuahéli (tanzániai) társadalom legsúlyosabb konfliktusaihoz nyúl, hősei – néhány kivételtől eltekintve – tragikusan végzik. A kétségtelen fejlődés szülte ellentmondásokat képtelenek feloldani, útjuk gyakran az öngyilkossághoz, nemegyszer pedig a bitófához vezet. Kezilahabi nagy érdeme, hogy felismeri az új, kialakulóban lévő társadalmi osztály, a proletariátus történelmi küldetését.

Utóbbi munkát főleg a mély társadalmi mondanivaló, míg Abdulla írásait a kifinomult nyelvezet teszi értékessé, illetve élvezetessé.

Mbughuni, Patricia: Az új társadalom témája a szuahéli prózairodalomban: az oralitástól a modern irodalom felé (*The Theme of a New Society in the Kiswahili Prose Tradition: From Oral to Contemporary Literature*)

Terjedelmes tanulmányában P. Mbughuni igaz, hogy az orális hagyományok világából kiindulva és esetenként oda vissza-visszaautalva, de lényegében a közelmúlt és a kortárs szuahéli szépirodalmat taglalja egyes szerzők konkrét műveinek bemutatásán keresztül.

A népköltészet területéről elsősorban mese-szüzséket emel ki, azok bemutatása és értelmezése révén vázolja fel társadalomábrázoló és társadalomformáló szerepüket, erejüket. Hangsúlyozza utópisztikus, alkalomadtán naiv jellegüket, másrészt erkölcsi tartalmuk mélységét.

Ezt követően bemutatja a mai szuahéli szépirodalom első kiemelkedő alakja, lényegében megteremtője, Shaaban Robert munkásságának fő fejlődési vonalait, hangsúlyozva, hogy a nagy író korai alkotásai ezer szállal kötődnek a népi hagyományok szellemiségéhez és erkölcsi felfogásához. Robert *Adili és testvérei* (Adili na Nduguze) c. írása egyenesen népmesei ihletésű. Későbbi művei azonban, amelyek fokozatosan felnőnek a regény színvonalára, főleg társadalmi elképzeléseit ábrázolják, túlnyomórészt utópisztikus, fél-fantasztikus országok vagy a rurális környezet morálisan tisztább légkörében kibontva. P. Mbughuni találóan mutat rá arra, hogy hőseinek jellemformálásán keresztül Sh. Robert maga is hogyan jutott el a passzívabb, naiv reformgondolattól az aktívabb társadalomépítés és reformok igényéig.

J. K. Kiimbilia *Lila és Fila* (Lila na Fila) c. írásában Sh. Robert nyomdokain indul el, de következtetéseiben már jóval messzebbre jut. Folklorisztikus motívumok alkalmazására építve bonyolult, sokrétű cselekményépítésen keresztül bontja ki elképzelését a kelet-afrikai hagyományokon nyugvó, sajátos szocialista színezetű társadalomeszményéről.

A tanzániai kultúrpolitikában a korábbiakban aktív szerepet játszó G. A. Mhina *Az ember embersége* (Mtu ni Utu) c. regénye kész társadalomépítési koncepciót tartalmaz. A korábbi utópiáktól lényegileg eltérő módon építi fel sokkal didaktikusabb mondanivalóját, amelynek végső konklúziója az ujamaa szocializmus eszméinek igazolása.

N. Balisidia tovább fejleszti Mhina gondolatmenetét. *Shida* (Shida) c. művének eszmei mondanivalója az urbánus és rurális életvitel közötti feszültségek ábrázolásán keresztül teljeseedik ki, a hivatalos politikai kurzus elképzeléseinek megfelelően az utóbbi javára.

Mbughuni világosan látja a tanzániai társadalom fejlődésének központi problematikáját: a gyarmati múlt imperialista öröksége és az új világ építésének feladatai között feszülő ellentéteket. A mai irodalom méltán figyelemre érdemes alkotásaiból is érzékeny kézzel emeli ki azokat a mozzanatokat, amelyek a fentebb említett fejlődési tendenciákat példázzák, illetve mozdítják előre.

Ohly, Rajmund: A burzsoázia kesernyés vonzása (*The Bitter Attraction of the Bourgeoisie*)

Ohly, a lengyel származású, Tanzániában élő afrikanista irodalomtudós a szuahéli szépirodalom nemzetközileg elismert szaktekintélye jelen tanulmányában áttekinti a kelet-afrikai irodalmi hagyományok kibontakozását, fejlődését és jelenlegi állapotát. Fontos szerepet tulajdonít a korai szuahéli irodalom hordozói társadalmi, etnikai, vallási hovatartozásának. Rámutat arra, hogy a korai, arisztokratikus iroda-

lomtól, a gazdag kereskedők és vallásitikusok által művelt költészettől hogyan jutott el a szuahéli irodalom mai sokszínű palettájáig.

Legrészletesebben a kortárs irodalommal foglalkozik, kifejtve annak történeti társadalmi hátterét. Felhívja a figyelmet arra, hogy a kelet-afrikai országok politikai önállósulása után a már bizonyos gyökerekkel rendelkező polgárság és a frissen kialakuló értelmiség játszott döntő szerepet az irodalmi ízlés alakításában: mind a legtöbb író, mind pedig a rendszeresen olvasók túlnyomó többsége e két rétegből került és kerül ki mind a mai napig. Tükröződik ez a vissza-visszatérő konfliktushelyzetek különböző szemszögekből történő megközelítésében is. A hagyományos társadalom stagnáló vegetálását felrázandó és a viharos gyorsasággal és nem kevésbé ellentmondásosan fejlődő városi kultúra kínálta lehetőségeket kihasználó figyelmet a legütőképesebb társadalmi réteg, a középosztály jelenlegi döntő szerepére. Nem feledkezik meg azonban az egyre gyarapodó munkásosztály növekvő súlyáról és igényeiről sem a kiteljesedő szuahéli irodalom tükrében.

THE KRESH GROUP, AJA AND BAKA LANGUAGES (SUDAN)

Stefano Santandrea

Napoli, Istituto Universitario Orientale, 1976.

Füssi Nagy Géza

Szudán Köztársaság Bahr el Ghazal tartományának nyugati felében, valamint a Közép-afrikai Köztársaság és Zaire határos vidékein túlnyomórészt a szudán-guineai (Olderogge), illetve *niger-kongói* (Greenberg) nyelvcsaládhoz tartozó, közép-szudáni nyelveket beszélő afrikai népek élnek, egymásba ékelődve a szomszédos bantu nyelvű, illetve nílusi (*nilota*) nyelvű csoportokkal.

Ezekről a néhány ezrestől a milliós *zande* népig terjedő, kisebb-nagyobb etnikumok által hordozott nyelvekről és dialektusaikról mindmáig viszonylag keveset tudunk. Tágabb nyelvi-etnikai besorolásuk is várat még magára.

A címben megjelölt három kisebb nyelvi képletet a szerző – Westermann, Tucker, Greenberg és mások felosztási sémáit szintetizálva – a közép-szudáni nyelvek *szarabagirmi*-... nyelvi, etnikai, kulturális közösségének tagjai közé sorolja. A rendelkezésünkre álló hézagos és nem egyszer ellentmondó adatok birtokában az érintett nyelvek és kultúrák pusztán nagyságrendi és származási besorolása is komoly nehézségekbe ütközik.

Alkalmasint még egyes szekciók neveinek helyes kiejtése és írásmódja körül is parázs vita kerekedik a különböző nemzetiségű kutatók között. Például: kreis, kres, kredzs / Kreisch, Kreich, Kresh, Kredj... stb. Ugyanez elmondható az előbbieken

említett szara-bagirmi-... csoporthoz sorolt *bongo* alcsoportozás tartozó *baka* nyelvről és változatairól is.

A szerzőnek tehát igen korlátozott források álltak a rendelkezésére munkájának elvégzéséhez. Vállalkozásának teljesítésében – saját beismerése szerint is – ezért játszottak meghatározó szerepet a vizsgált nyelveket hordozó informátorai. Utóbbiak kis számának következtében viszont némi bizonytalanság is érzékelhető az egyes nyelvi-grammatikai jelenségek és kategóriák meghatározásának és rendszerben foglalásának területén.

Mindennek megfelelően Santandrea kénytelen volt túlnyomórészt a kipróbált, de az ismert korlátokat is magában hordozó leíró módszert alkalmazni, egyébként nagylélegzetű és mindenképpen figyelemre méltó munkában.

Deklaratív nem határozza meg a nyelvcsoporthoz tipológiai hovatartozását, de a felvonultatott adatok, illetve a velük kapcsolatos elméleti fejtegetések alapján a nyelvekben is ragozó (agglutitív) tendenciák uralkodnak, bizonyos elszigetelő (izolatív) jelenségek mellett. A tőhajlításra (flexio) utaló jelek nem egyértelműek, de ki sem zárhatók.

A munka, alapos összehasonlító fonetikai bevezetőt követően nem egyéb, mint a vizsgált nyelvek leíró-összehasonlító nyelvtani vázlata, amely nem terjed ki a szintaktikai szerkezetek bemutatására.

Magát a grammatikai elemző részt a szerző tizenhat elkülönített, tematikai szempontból önálló fejezetre tagolja. Az alábbiakban csak (részben annotált felsorolásával próbálunk képet adni a elvégzett kutatás szándékairól és jellegéről.

1. A három vizsgált nyelv legfontosabb (közös) sajátosságai. A szórendi vizsgálatok, valamint az affixumok alkalmazási módjainak áttekintése révén itt nyerhetünk (igaz eléggé halvány bizonyos mondattani–mondatszerkesztési elvekről. Külön értéket képvisel az afrikai (? sic!) és a „nyugati” grammatikai kategóriák összevetésére tett kísérlet.

2. Ebben a fejezetben a szerző a főnevek különböző aspektusait (ragozás, nyelvtani nem kategóriájának megléte, képzés stb.) tekinti át.

3. Számnevek: szabályszerűen a vonatkozó főnevek előtt állnak.

4. Prepozíciók és posztpozíciók: az angol nyelv normái szerint vizsgálja ezt Santandrea. Funkcionális és ortográfiai szempontból nem egyértelmű a jelenségek bemutatása..

5. Mutató névmások: a tér és idő aspektusait sokrétűen érzékelteti: használatuk európai szemmel nézve eléggé bonyolult.

6. Személyes névmások: külön kategóriát képeznek az ún. utaló névmások, amelyeket leggyakrabban „EGO”-ra vonatkozóan alkalmaznak.

7. Egyéb névmások: vonatkozó, határozatlan, kérdő stb.

8. Birtok(viszony): beleértve a birtokos partikulá(k), a birtokos névmások és a szórend alkalmazásának rendjét is.

9. Igék: a fejezet két részre tagolódik: leíró rész + igeragozás, pl. igeidők... valamint az idei módok, gerundium, participium, közvetett beszéd stb. körüljárása.

10. = 9/b.

11. Igei aspektusok: az igék tranzitív és intranszítív használatmódját fejti ki első-sorban a könyv írója.

12. Predikatív szerkezetek: lényegében a létige és néhány más segédige alkalmazásának törvényeit mutatja be a szerző.

13. Melléknevek: a minőségjelző melléknevek képzési alkalmazási szabályainak taglalására kerül sor.

14. Viszonyító szerkezetek: a viszonyító névmások használatának gyakorlatával foglalkozik.

15. Határozószók: a hely-, idő-, mód- stb. határozószókkal képzett szerkezetek összehasonlító elemzését kapjuk itt.

16. Kötőszók: az és, is, szintén, de, azonban, mert típusú kötőszók szerepéről esik szó.

A munka értékes kiegészítői a kötet végén közölt (folklor)szövegek és a kb. négyszáz (főleg alapszókészlethez tartozó) lexikális egységet felvonultató összehasonlító szószedet.

Beszámoló**FOLKLÓR A MAI AFRIKÁBAN**

(Nemzetközi konferencia, Budapest, 1982. november 1–4.)

Minden bizonnyal Magyarország sajátos földrajzi helyzetével, történelmével, társadalmi fejlődésével függ össze, hogy tudományos életében az afrikanisztika sosem kapott túl nagy szerepet. A Livingstone kortárs Magyar László például portugál szolgálatban, majd saját erejéből hozott fényre máig becses ismereteket angolai tartózkodása során, míg csak el nem érte korai végzete. A Magyar-életmű nagyobbik része – jól ismerjük a történetet! – elveszett. Azonban a fennmaradt, az ismert rész is egyedülálló értéket képvisel a nemzetközi tudományban. Ennek ellenére Ecsedy Csaba hiába kesergett 1969-ben, az „autodidakta” nagy magyar etnológus születése 150. évfordulóján (éppen az Ethnographia hasábjain) a fölött, hogy Magyar műveinek nincs korszerű és hozzáférhető kiadása, a helyzet máig változatlan.

Arról szinte már csak alig merünk említést tenni, hogy milyen (magyar!) művelődéstörténeti feladataink volnának az egykori császári tolmács, Dombay Ferenc (1758–1810) hagyatékával, aki a marokkói kultúra európai feltáráinak egyik előfutára volt – hat évet töltött követi minőségben az észak-afrikai országban a 18. század végén. De nem jutott jobb sorsra hazánkban Torday Emil sem. Hiába ragyogó gyűjtői, majd kutatói pályafutása, műveinek ezerszer idézett forrásértékű eredményei nemzeti kultúránk mindmáig nem fogadta be őt. Sovány vigasz, hogy a két világháború között műfajt teremtő, újszerű, számos kutatási adalékot is közlő útleírásaiból két népszerű válogatás készült. Hiszen elmaradtak ezekből – még ha a szerző intenciói szerint is – az olvasók etnológiai kultúráját feltételező feltárások, s maradtak a leíró részek, vagy a mindenki által könnyen befogadható mesék. Tegyük hozzá, TORDAY sem magyar, hanem előbb belga, majd angol szolgálatban járta be és derítette fel az egyenlítői Afrika számos vidékét és hagyományos kultúráját.

Szinte szimbolikus jelentőségű, hogy azok a magyar kutatók, akik hazai támogatással jutottak el Afrikába (és itt elsősorban Jankó Jánosra illetve Bartók Bélára gondolok), csak hónapokat tölthettek el a fekete kontinensen. Thanhoffer Lajos magyar orvos felejthetetlen élményt nyújtó könyve (Kongó. Orvosi táskával Afrika földjén, Budapest, 1943) vagy Fuszek Rudolf (egy időben Libéria egészségügyi minisztere) afrikai működése, ill. a Néprajzi Múzeumnak elküldött és a maga nemében egyedülálló gyűjteménye nem tudatos néprajzi terepmunka, jól előkészített expedíció, hanem a csodálatos véletlen gyümölcse. A rövid utakra ítélt magyar Afrika-kutatás a második világháború után is folytatta „kényszerű pályafutását”: Sárosi Bálint és Martin György Etiópiában járt, Borsai Ilona Egyiptomban rögzített szalagra dalokat, Kárpáthy János Marokkóban töltött néhány hónapot, Katona Imre Tuniszban végzett gyűjtőmunkát. De Vadasi Tibor koreográfus helyzete sem volt jobb, hiszen etiópiai tartózkodása során csak kevés időt szentelhetett a terepmunkának. Ecsedy

Csaba afrikai útjai (Szudán, Ghána) egészen kivételeseknek számítanak. Igen sajnálatos viszont, hogy a hazai afrikanisztika szempontjából oly fontos két szakember, mint Bodrogi Tibor és Sárkány Mihály mindeddig nem juthatott el afrikai terepre.

Ha a fenti szerény sorozatot végigfutjuk, és ha számításba vesszük, hogy az Afrikába elkerült néprajzosok nagyobb része csak marginális feladatnak tekinthette e véletlen adta „kiruccanásokat”, úgy érezzük, különösen időszerű vállalkozásba kezdett a budapesti Folklore tanszék, amikor 1981-ben a *Mai folklór* kutatási téma részeként Afrikai kutatási program megvalósításába fogott. A rendkívül szerény anyagi eszközök birtokában megindított Afrika-kutatás, amely a különféle tudományterületeken, illetve intézményekben tevékenykedő afrikai érdeklődésű szakemberek összefogását, kutatómunkájának összehangolását tekinti egyik legfőbb céljának, az elmúlt két év során részben egy sor tudományos összejövetelt, vitadélutánt rendezett. Másrészt különféle sokszorosított kiadványokat jelentetett meg (a Folklore tanszék *Előzmények és tervek...* sorozatának tucatnyi száma, valamint az *Afrikanisztikai Hírek*), valamint egy rövidesen napvilágot látó magyar nyelvű periodika (*Africana / Budapest*) – a hazai kutatások számára, részben az Afrikanisztikai Hírek anyagára támaszkodva) füzetait, számait készítette elő megjelenésre. Az Afrikai kutatási program mindeddig legjelentősebb vállalkozása ugyanakkor az 1982. november 1–4 között, *Folklór a mai Afrikában* címmel megrendezett nemzetközi konferencia volt. Az eredetileg tervezett 15–20 fő helyett közel 60-an vettek részt a „kísérleti jelleggel” létrejött tudóstalálkozón, nem is említve, hogy további 20 érdeklődő afrikai kolléga útiköltség-támogatás híján nem tudott megjelenni a rendezvényen (közülük jó néhányan a konferencia aktáiba küldték el előadásuk szövegét). A konferencián 34 előadás hangzott el, és további 15 szöveg érkezett postán.

Bár a konferencia címébe foglalt témakör elsősorban a mai Afrikára irányította a figyelmet, az elhangzott előadások, illetve a beérkezett dolgozatok zöme a hagyományos kultúra jelenségvilágának egy-egy szeletét dolgozza fel. Igaz viszont, hogy e dolgozatok közül jó néhány egészen friss, a legutóbbi években végzett terepmunkára támaszkodik, így – pusztán a gyűjtése anyag jellegéből következően is – a hagyományos produktumok mai életét, ma élő formáinak sajátosságait állítja a középpontba.

A konferencián elhangzott előadások egyik jól elváló csoportja az afrikai folklórkutatás tudománytörténeti vonásaira irányult. Voigt Vilmos (Budapest) plenáris előadásában (*African folklore of today – as seen from Hungary*) azt igyekezett felderíteni, mi az, ami a magyar vagy még inkább általában a folklorista szemüvegén keresztül a világ kultúra, a világ folklorisztika véráramába bekerült az elmúlt évtizedek jelentősen kiszélesedett afrikai kutatásaiból. E számbavétel során dominált a szövegközlő kötetek, sorozatok értékelése, de hangot kapott bizonyos sajátos elemzési szempontok megjelenésének jelzése is.

Robert Comevin (Paris) viszont a francia nyelv segítségével megközelített, feltárt afrikai folklórkincs birodalmába vezette be a hallgatóságot (*Le folklore en Afrique noire*) korábbi munkáiból (*Le théâtre en Afrique noire et a Madagascar*,

Paris, 1970; *Littératures d'Afrique noire de langue française*, Paris, 1976) már ismert gazdag forrásanyag birtokában, kiemelve többek között a felvilágosodás kori gondolkodók vagy a francia nyelvterületen kívül kevésbé ismert század eleji francia tudós, Victor Equilbecq tudománytörténeti szerepét.

Olatunde Okanlawon (Port Harcourt – Nigéria) előadásának (*On the problem of oral literature research in Nigeria: the position today*) kiemelkedő jelentősége abból fakadt, hogy nem a „kívül”, hanem a „belül lévő” szemével követte nyomon a hagyományos kultúra, a verbális folklór útját az újabb kutatásokban, Nigéria társadalmi közelmúltjában, nagyon gyakran olyan jelenségeket fedezve fel, amelyek a folklór európai életmódjának egyes jellegzetes jelenségeivel rokoníthatók.

Biernaczky János (Budapest) előadásában (*Authenticité des collections des contes africains de Frobenius sous l'aspect du folklore d'aujourd'hui*) a „folklórkutató” Frobenius valódi megítélését kísérelte meg. Mindenekelőtt visszautasította azt a vádat – konkrét szövegösszevetésekkel –, hogy a Frobenius-gyűjtések légbőlkapottak. Másrészt felrajzolta annak a „valóságos” megítélésnek a körvonalait, amelyek a nagy német kutató már ismert és még megismerésre váró gyűjtői, lejegyzői, kiadói tevékenységének konkrét technikai megoldásain alapulhatnak.

Jean Comhaire (Brüsszel) munkájának (*Vie et oeuvre d'une folkloriste haitienne en Afrique*) értéke abból fakad, hogy nemrégiben elhunyt felesége, a haiti származású kitűnő afrikai folklór kutató, Susain Comhaire-Sylvain életét és tevékenységét mutatja be részletesen bőséges bibliográfia kíséretében. S eközben az első érdemi méltatást kapjuk kézhez a modern afrikai, illetve afro-amerikai (Haiti) folklorisztika e jelentős képviselőjéről.

Itt kell megemlítenünk a fiatal magyar kutató, Vidacs Bea (Budapest) a résztvevőknek sokszorosított formában átnyújtott áttekintését (*Outline history of Hungarian African studies*) is, amely a magyar Afrika-kutatás múltjának és jelenének fontosabb mozaikjait illeszti egybe.

A tudománytörténeti jellegű előadások témáikon túl összességükben is fontos kérdésekre irányították rá a figyelmet. Többek között arra, hogy bár még az afrikai folklór múltjának adatszerű feltárásában is csak az első és sok esetben máris elavult (L. J. P. Gaskin: *A select bibliography of music in Africa*, London, International African Institute, 1965, pp. 83), vázlatos (Veronika Görög: *Littérature orale d'Afrique noire. Bibliographie analytique*, Paris, Maisonneuve et Larose, 1981, pp. 395) vagy a gazdag anyagú, de elég sok adathibával terhelt (H. Scheub: *African oral narratives, proverbs, riddles, poetry and song*, Boston, G. K. Hall, 1977, pp. 393) kísérleteknél tartunk, máris felmerül egy másfajta, számba vevő-elemző munka igénye is. Arról a sürgető feladatról van szó, amely a régi kutatási adalékok, lejegyzések, átírások, szövegközlések, s bizonyos elméleti elképzelések széleskörű értékelő számbavételére irányul. Beleértve ebbe például a régi gyűjtéseknek mai korszerű adatfelvételekkel való összevetését, az egykori eredeti nyelvi leírások és fordítások értékének vagy hasznavehetetlenségének megállapítását, a ritka zenei lejegyzések esetleges felhasználhatóságának rögzítését stb. A mind szélesebb afrikai folklórkuta-

tás csak így kaphat egyfajta „történeti” mélységet, másrészt – pl. az orális műfajok esetében – csak vezethetők be a hagyományos kultúra régen és újabban feltárt adalékai a majdan megírandó afrikai nemzeti irodalomtörténetekbe.

A konferencia leggazdagabb tematikai csoportját – amint említettük – azok a tanulmányok alkotják, amelyek az afrikai folklór többnyire ma is élő hagyományos formáit elemzik.

Az afrikai mesével foglalkozó előadások a kutatási lehetőségek egész sorát vontatták föl. Denise Paulme (Paris) és Ropo Sekoni (utóbbi: Ile-Ife; dolgozatának címe: *Trickster narrative-tradition among the Yoruba*) az afrikai mesék népszerű alakjával, a trickster (kópé, csínytevő) figuráját választotta előadása témájául. Paulme dolgozata (*L'image du décepteur dans les contes africaines*) különösen figyelmet érdemel, hiszen az olykor pórul járó, olykor diadalmaskodó, sőt adott esetben még a kultúrhérosz funkcióját is magára vevő afrikai állatmese-hőst, a törvénytörtést elkövető ravasz ámitót a világirodalom egy jellegzetes szereplőtípusához köti, amely Jean Valjantól Monte-Cristón át a mai népszerű magádetektív figuráig vezet el.

Jan Knappert (London) összevető elemzése (*Some new light on African fables*) egy sor kivonatos példa segítségével a mesei csattanót jelentő morális tanulság alapján igyekszik sajátos összefüggéseket megragadni az afrikai meseanyagban, összehasonlításaiban egészen a Pancsatantra-ig nyitva a vizsgálódás horizontját.

I. G. Kuske (Moszkva) viszont Propp-nak a mágikus mesékkel foglalkozó elméleti műve alapján igyekszik felderíteni a marokkói berber varázsmesék sajátos vonásait (*Cultes et croyances en tant que source des motifs des contes magiques berbères – Maroc*). Számba veszi a meseanyagban fellelhető olyan motívumokat, amelyek kultuszokra utalnak, így az erdők és hegyek urának segítségét kérő jósök praktikáit, a földműveléssel kapcsolatos rítusokat, a szent fa alá gyűlő adakozók ceremóniáit vagy az archaikus házassági szertartások egyes mozzanatait. Egyúttal hangsúlyozza, a mágikus mese sosem leírja, hanem értelmezi a rítust.

S. O. Aje (Jos – Nigéria) értékes kísérlete (*Folklore and tradition: the judicial setting of a Yoruba village*) azt igyekszik kimutatni, hogy egy joruba faluban élő mítosz mesei formája miként jelent egyúttal alapvetően fontos elemet a helyi hagyományos morális és jogi gondolkodásban.

Bade Ajuwon (Nsukka – Nigeria) tanulmánya (*The folklore of myths: Yoruba myths of cosmogonic gods as a case study*) viszont túlvezet a mese világán: a joruba istenalakok értelmezését a középpontba állítva elemzi a mitikus elképzelések és folklórszövegek összefüggését, az istenmítoszok megjelenésének sajátos formáit a különféle műfajú folklórszövegekben.

Alice Jankowski (Hamburg) a méreggel megölt kígyó motívumából – egy e században közreadott amhara mesében – sajátos politikai mozzanat, a századokkal korábbi salamoni dinasztia történelmi manipulációjának mozzanatát bontja ki (*An Amharic twenty-century-tale of a serpent-killer*).

Brunhilde Biebuyck (Paris) a belga misszionáriusok által gyűjtött hatalmas mennyiségű mongo meseanyag alapján arra vállalkozott, hogy a hagyományos topográfiai, földrajzi térfelosztás szimbolikáját, annak sajátos társadalmi összefüggéseit tárja fel (*The symbolic topography of Nkundo-Mongo folktales*). A kérdésfelvetés igen újszerű, nem biztos viszont, hogy az elsősorban a strukturalizmusban kimunkált ellentétpárok, mint modellálási lehetőségek elegendőek e bonyolult belső struktúra feltárásához.

Több előadás foglalkozott az elmúlt évtizedekben mind gazdagabban feltárt afrikai hősepika egyes kérdéseivel. Thomas A. Hale (University Park – Pennsylvania) friss terepmunka és széleskörű szakirodalmi tájékozódás alapján tárja fel a nyugat-afrikai griot-k működésének hátterét, a műfaj és az előadásforma újraéledését (*Kings, Scribes, and Bards: a look at signs of survival for keepers of the oral tradition among the Songhay-speaking peoples of Niger*). Másrészt – a konferencia eredeti témájának megfelelően – azt is megrajzolja, miként hatnak vissza az élő előadásra a magnetofonszalagra rögzített és a rádióból-tévéből visszahallott felvételek, amelyek szövegükben gyakran igen régi, írott arab forrásokban is fellelhető történeteket, emlékeket őriznek.

Míg Hale gazdag terepmunka alapján dolgozik, a lengyel Stanisław Pilaszevicz (Varsó), az egyik első hausza szerzői monográfia elkészítője (*Al-hadzi Umaru (1858–1984) – Poeta ludu hausa*, Varsó, 1981, pp. 300) gazdag szakirodalmi anyag alapján rajzolja meg a hausza népköltő hagyományos megjelenését, előadásmódját, környezetéhez való viszonyát, de kitér a költői foglalkozásnak a hauszáknál legutóbb bekövetkezett átalakulására is (*The craft of the Hausa oral poets and their role in society*).

E. Sz. Kotljár (Moszkva) lényeges műfajelméleti kérdést feszeget (*Some aspects of the development of the epic genre: „Soundjata-Fassa” (Manding), „Nsong’a Lianja” (Mongo-Nkundo)*), amikor a zairei mongók „Lianja eposzát” a szovjet folklorisztikában meggyökeresedett kategorizálás szerint archaikus, vagyis az állam keletkezése előtti eposznak minősíti. Ez az a típus, amelyben Jan Vansina, az *oral history research* megalapítója és legjelesebb kutatója a mitikus időnek jellemzett „réteget” fed fel, amely szerinte egyébként nem vagy csak nagyon nehezen használható a történész kutató számára. Ugyanakkor Kotljár a nyugat-afrikai malinkék / mandinkák Szundgyatáját klasszikus eposznak értékeli, hiszen ezt aláhúzzák a benne megjelenő „dinasztikus” mozzanatok, s hogy azt a leszármazottak nemzeti történelmük részének tartják. Ez a folklorisztikai típusú klasszifikálás azért döntő fontosságú, mert még maga Vansina is, éppen az *oral history research* metodikájából kiindulva és az újabb afrikai epikakutatás eredményeivel ellentétben Ruth Finnegan elméletére szavaz (lásd *Oral Literature in Africa*, Oxford, 1970). Az angol tudós szerint ugyanis az egyenlítő-vidéki bantu hőseposzok (a mongók mellett a fang, nyanga, lega stb.) nem igazi eposzei, hanem nagyobb terjedelmű mitikus karakterű hősmesei típusú elbeszélések. E beszámoló szerzője viszont egy formai felfedezéssel kívánt hozzájárulni – a többek között a vezető afrikai irodalmi folyóirat, a Texas-

ban kiadott *Research in African Literatures* hasábjain is folyó – afrikai eposz vitához. Dolgozatában (*The African heroic epic exists!*) azt a párhuzamot mutatja be, amely az Odüsszeia és a nyangák Mwindo eposza között fennáll. Ugyanis mindkét szövegben a főhős egy adott pillanatban összefoglalja a vele történeteket, Odüsszeusz a kérők leölése után Penelopénak (XXIII. ének), Mwindo a nagynénjének mondja el röviden a lezajlott eseményeket. Ez a hősmesei szerkezeten messze túlnyúló nagyívű epikai kompozíciós elem azonban csak a hőseposz sajátja lehet.

A verbális folklórral foglalkozó előadások egy sor elvi problémát is óhatatlanul felvetettek. Egyrészt azt, hogy a különféle afrikai folklórszövegek az értelmezés különféle mélységeit igénylik, azonban majd minden esetben jóval nagyobb apparátust kívánnak meg, mint amely a világkultúrába már korábban felszívódott európai, keleti, egyiptomi, indiai vagy kínai kulturális örökségek elemzéséhez szükséges. A szempontok sokasága, a gyűjtési, szöveggondozási, jegyzetkészítési, összefüggéseket, előadásmódot feltáró tanulmányozási módszerek erősen eltérő színvonala azonban arra figyelmeztet bennünket, hogy a kutatásnak szükséges volna lépéseket tennie egy józan gyakorlati globális módszertan kidolgozása érdekében, amelyben az ellentétbe állítás helyett az összefüggésekre, körülményekre, háttérelemekre irányuló társadalmi és kulturális antropológia, illetve a szövegközpontú folklorisztika módszerei egyaránt helyet kell, hogy kapjanak. De e kidolgozandó kutatómódszertanban helyet kellene kapnia a helyi műfaji elképzelések, műfajleírások, esetleges műfajrendszerek feltérképezésének is. Másrészt számba kellene vennünk végre néhány műfajt (pl. az Egyenlítő-vidéki énekes-szöveges archaikus hőseposz, az énekbetétes mese, a dicsérőének stb.) olyan önálló formaként, amely az európai műfajelméleti kategóriákkal nem közelíthető meg.

A konferencia néhány további előadása éppen az elemzési módszerek tárházát gazdagította. Így Borsányi László (Budapest) tanulmányában (*Traditions and creativity: An analysis of the Liberian mask collection in Hungarian Ethnographic Museum*), amelynek rövidebb változata korábban a *Current Anthropology*-ban jelent meg (*Statistical Study of Mental Templates for Liberian Masks*, 1978, No. 3., 607–610) arra tesz kísérletet, hogy – a világszerte jól ismert és a Magyar Néprajzi Múzeumban őrzött Fuszek Rudolf féle libériai gyűjtemény alapján – a nyugat-afrikai maszk típus arcforma arányainak modellszerű vonatkozásait statisztikai eszközökkel írja le.

Saber El-Adly (Kairó – Budapest) viszont a ma is élő moszlim rítus, a zār leírására vállalkozva e szertartáshoz szervesen hozzátartozó amulettek szerepének felderítését, funkciójának meghatározását tűzte ki célul.

S. M. Mhlabi (Harare – Zimbabwe) dolgozatában (*Ndebele folklore: a brief note on some local African customs: some traditions of the Ndebele of Zimbabwe*) – részben EL-ADLY kísérletéhez hasonlóan a ndebele folklórban rejlő babonás szokások, rítusok egy csoportját vizsgálja, pontosabban a tabukat igyekszik felismerni, s azok magyarázatát adni.

Wirth Péter (Budapest) viszont többéves terepmunka alapján készült előadásában (*Some aspects of the traditional architecture of Igala in Nigeria*) a rohamosan eltűnő hagyományos igala építészet főbb sajátosságainak leírásától egy sor fontos funkcionális összefüggés felfedéséig jut el.

Két dolgozat foglalkozott az ún. szájhagyományozó történelem (*oral history*) témájával. Aaron C. Hodza (Harare – Zimbabwe) egy sona csoport történelmi szájhagyományait írja le és értelmezi egy helyi főnök információira támaszkodva (*Shona folklore the Soko people of Zimbabwe*). Hodza adatait egy másik helyi főnöktől szerzett információkkal is kiegészíti. Azonban nem alkalmazza David P. Henige módszerét (1. többek között: *The chronology of oral tradition. Quest for a chimera*, Oxford, 1974), amely a különféle informátoroktól szerzett kronológiai adatok összevetésével jut el a szájhagyományok adta relatív hitelességig:

Lugosi Győző (Budapest) dolgozatában viszont a gyarmatosítás előtti merina állam működésének sajátos – az uralom és az elnyomás kettősségében megjelenő – működési formáját igyekszik felderíteni F. Callet jezsuita páter nevezetes *Tantaran'ny Andriana* c. műve alapján (*Domination et sujétion dans l'Etat Merina de Madagascar précoloniale*). Másrészt az említett műben felhalmozott szájhagyományozott történelmi gyűjtési adalékokra támaszkodva a hagyományos malgas társadalom tagjainak magatartását szabályozó és irányító komplex eszmék összevető elemzését is megkísérli.

A konferencia kiemelkedő jelentőségű színpoltját alkotta a zenei szekció, amelyet mindenekelőtt az immár szinte önálló zeneetnológiai iskolát képviselő Simha Arom (Paris) jelenléte fémjelzett. Arom előadásában (*Les principes structurales de la rythmique et de la polyrythmie en Afrique centrale*) korábbi elképzeléseit tovább mélyítve az afrikai poliritmia jelenségét igyekszik körülhatárolni, felvetve a felületes megjegyzésekből kikovácsolódott tudományos címke, az afrikai zene rögtönzéses jellegének tarthatatlanságát. Aka pigmeus hangszeres zenei példáival, a szakaszoltságon (periodicitáson) belül megjelenő aszimmetria és szólamkereszteződés (poliritmia) feltárásával sajátos kötött zenei formák létezését bizonyítja.

Munkatársa a fiatal Vincent Dehoux (Ivry) gbaya példái és elemzései (*L'organisation polyphonique et polyrythmique d'un répertoire instrumental et vocal d'Afrique centrale*) alapvetően Arom téziseit támasztják alá. Egy vonatkozásban azonban túlmutatnak azon. Amennyiben az egyes hangszeres darabokhoz (ún. „gondolat-énekek” sanzára) kötődő programmatikus karakterekre, illetve keveredésükre utal, amelyek a szakirodalomban eddig csak John Blacking (1. pl. *How musical is man?*, Seattle, 1973) különös figyelmet érdemlő venda zenei elemzéseiben találhatók meg.

Hasonlóképpen figyelmet keltő előadást tartott a Brazíliából Mozambikba elszármazott fiatal kutató, Martinho Lutero (Maputo), aki dolgozatában (*Music in Mozambique – East-West encounter*) a mozambiki hagyományos zenében felbukkanó európai hatásokat (elsősorban egyházi zene) tárja fel, külön figyelmet szentelve annak, hogy míg az énekes stílusban a tonális rendszerhez való igazítás nem okoz

túl nagy bonyodalmat, addig a hangszerek áthangolása jelentős probléma, s a nagy együtttest mozgó énekes–hangszeres előadásokban példa nélkül álló zenei interferenciák keletkeznek.

Gerhard Kubik (Bécs), aki betegsége miatt nem tudott végül részt venni személyesen a konferencián, postán elküldött dolgozatában (*Speech connotations of patterns in African music*); egy ritkán elemzett problémával, szöveg és zene összefüggésének kérdésével foglalkozik, részben saját gyűjtési adalékai, részben a szakirodalom kínálta példák alapján.

Mustafa Salah (Khartoum–Budapest) szudáni diák – jelenleg a budapesti Folklore tanszék hallgatója – egy sok helyről ismert moszlim hangszer szudáni változatát ismerteti dolgozatában (*Waza, the musical instrument of the Funj tribe in the East of the Sudan*), zenei példákkal is illusztrálva előadását.

Néhány nehezen rangsorolható előadás éppen a konferencia alaptémája szempontjából számított fontosnak. Így Sayyid H. Hurreiz (Khartoum) széles adatanyag alapján mutatta be a városiasodás és iparosodás következményeit az afrikai folklórban. Különösen figyelmet érdemlőek azok az elemzések tanulmányában (*Folklore, urbanization and modernization in contemporary Africa*) amelyek a modernizáció nyomán eltűnő hagyományos elbeszélésmód, a régiek helyébe lépő új legendatípusok, a tömegkommunikáció és az industrializáció hatására felboruló hagyományos időrend kézzelfogható valóságát állítják a szemünk elé.

Armand Duchateau (Bécs) olyan témát választott, amelynek nemrégiben a Franciaországban élő magyar kutató, Veronika Görög egész könyvet (*Noirs et blancs. Leur image dans la littérature orale africaine*, Paris, SELAF, 1976, pp. 428) szentelt, a fehér ember alakjának és kultúrájának az afrikai folklórban való megjelenéseit igyekezett feltárni (*Confrontation and acculturation in early African myths and legends*). Duchateau kategóriái kiválasztásában, elemzési példáiban néhány esetben új javaslatokkal él Görög könyvéhez képest.

F(üssi) Nagy Géza arra tesz kísérletet dolgozatában (*The Ethnic situation in East Africa and the folklore figure of Liongo Fumo*), hogy a szuahéli nyelvű Liongo-énekek kapcsán metódust alakítson ki a régi Afrikára vonatkozó nyelvi, etnikai és történeti adatok kinyomozására.

Lee Haring (Brooklyn) a történeti malgas, illetve a malgas és a francia, a malgas és az angol között végbement kreolizáció (nyelvi keveredés) néhány jelenségét állítja homloktérbe (*Creolization in Malagasy Folklore*), hangsúlyozva, hogy a fonetikai, mondattani és szótani keveredés más kreolizációkhoz hasonlóan a malgas nyelvben és annak szemantikai vetületében is tetten érhető.

Egyetlen dolgozat vállalkozott arra, hogy a folklórnak az irodalomban betöltött szerepét vegye szemügyre. Kiss Tibor (Debrecen) a világhírű nigériai író, költő és drámaíró, Wole Soyinka magyarul is megjelent, *Az erdő tánca* c. színművében a joruba mitológia szerepét igyekszik feltárni (*The role of Yoruba mythology in „A dance of the Forest”. An attempt to interpret Wole Soyinka's play*).

Marton Imre (Budapest) viszont előadásában (*Stratification de l'identité national en Afrique*) azt feszegette, mint jelenthet a hagyományos kultúra a mai afrikai társadalmak életében. Utalt a nemzeti és kulturális identitáskeresésben betöltött szerepére, másrészt azokra a zsákutcákra, amelyek éppen az identitáskeresés korszakában keletkezhetnek, vagy egyes esetekben már be is következtek.

Több kutatási módszertani javaslat bemutatására is sor került. Vadasi Tibor (Budapest) etiópiai táncgyűjtéseire támaszkodva az afrikai táncok rendszerezéséhez adott megfontolandó szempontokat (*Ethiopian ethno-coreographic proposal*).

E beszámoló szerzője viszont egyrészt egy etnikai címszavakon alapuló afrikai folklórenciklopédia (*Proposals for an African folklore encyclopedia – specimen: Nyanga literature*), másrészt egy komplex analitikai bibliográfiai feldolgozás (*Analytical hints for the coordination of African folklore bibliographies*) javaslatát nyújtotta át sokszorosított formában a résztvevők számára.

Az ELTE Afrikai Kutatási Program kísérleti jelleggel megrendezett nemzetközi konferenciája – úgy tűnik –nem volt sem jobb, sem rosszabb más hasonló jellegű konferenciáknál. Nem koncentráltak jobban egy témára, s nem tartottak jobban szét az egyes előadások, mint más esetekben. Egy azonban bizonyossá vált, a nemzetközi kutatások rendkívül szétagoltak. A kutatók sok esetben izoláltan, légtérben kell, hogy végezzék munkájukat. S így nagy haszonnal járna valamiféle együttműködés, amely összefogná ezt a területet, azaz az afrikai folklór kérdései iránt érdeklődő, de a világ különféle részein tevékenykedő szakembereket.

Ennek a budapesti találkozó során felerősödött benyomásnak a következményeként született meg egy nemzetközi afrikai folklór társaság (International Association of Oral Literature in Africa (IAOLA) – Association Internationale de Littérature Orale d'Afrique (AIOLOA) megalapításának, illetve folyóirata kiadásának gondolata. A Társaság megalapítására nemzetközi előkészítő bizottság alakult, a leendő bulletin (*The Newsletter of the IAOLA – Bulletin de l'AIOLOA*) szerkesztőjévé Biernaczky Szilárdot (Budapest) választották. A megalapítással kapcsolatos szervezési munkákat a konferencia résztvevői a budapesti szervezőkre bízta. Egyúttal azt is elhatározták, hogy a „Folklore in Africa Today/Folklore en Afrique d'aujourd'hui” című konferenciát 1984 augusztusában, a Budapesten zajló FILLM kongresszus folytatásaként megismétlik.

FELJEGYZÉS
AZ ELTE BTK FOLKLORE TANSZÉKE
MELLETT MEGALAKULT *AFRIKAI KUTATÁSI PROGRAM*
MUNKÁJÁRÓL, TERVEIRŐL ÉS
A JÖVŐBENI TEVÉKENYSÉG NÉHÁNY PROBLÉMÁJÁRÓL

Biernaczky János – Biernaczky Szilárd

Előzmények rövid áttekintése

Amint a különféle mellékelt dokumentumokból kiderül, 1981 őszén, a KKA feloszlását követően, a *Mai folklór téma* részeként, bár lényegében konkrét anyagi támogatás nélkül – afrikai kutatási program szerveződött az ELTE BTK Folklore tanszékén Voigt Vilmos tanszékvezető docens irányításával, Biernaczky Szilárd felelős szerkesztő szervezésében.

A kutatási program igyekezett minden érdekelt hazai kutatót bevonni a hazai társadalomtudományok területéről (régészet, történelem, irodalomtudomány, nyelvészet, néprajz, folklorisztika, földrajz, szociológia, közgazdaságtan, orientalisztika, filozófia, politikatudományok stb.) munkájába, a különféle szakmák ismert képviselőin túl jó néhány frissen végzett fiatal, végzős hallgatót is tevékenységi körébe vont, sőt számos vidéki szakember is bekapcsolódott a munkába.

A kutatási program napi tevékenysége különféle összejövetelek, megbeszélések, előadások keretében zajlik. A csoport tagjai ugyanakkor az elmúlt évben bátorságot éreztek ahhoz, hogy nemzetközi konferenciát rendezzenek, amelynek eredményességét többek között a széleskörű sajtóvisszhang is jelezte.

Az afrikanisztikának néhány külföldre szakadt, idegen szolgálatba került hazánkfiától – Magyar László vagy Torday Emil – eltekintve, nincsen „régmúltja”. A második világháború után is csak a közgazdaságtudományok, illetve részben a politikai szféra területén jelentkezett rendszeres tevékenység (kiemelkedő eredményt az előbbi területén könyvelhetünk el: a Világgazdasági Intézet és elődje az Afro–Ázsiai Kutatóintézet kiadványai, a nemzetközi szakma keresett művei között tarthatók számon).

Ezt az egyoldalúságot az elmúlt évtizedekben különféle elvetélt intézeti, tanszéki vagy kutató csoport alakítási kísérletek igyekeztek feloldani, valljuk be, nem sok sikerrel. Konkrét kutatási tevékenységi formák nem alakultak ki. Az afrikai történelem, művelődéstörténet, hagyományos és mai kultúra iránt érdeklődő kutatók szét-szórta tevékenykedtek, munkájukat sem figyelem, sem elismerés, sem irányítás nem érintette.

Jelentősebb terepmunkák megvalósítására nem került sor (Ecsedy Csaba útjai vagy a núbiai mentőakcióban résztvevő egyiptológusok terepmunkái véletlen kivételeknek számítanak), és a gyakran jó lehetőségekkel kecsegtető új afrikai kapcsolatokat e tekintetben nem használtuk ki. Útikönyveken kívül az Afrikába oktatni elkerült szakemberek, diplomaták vagy utazók „helyszíni tartózkodása” sem hozott tudományos eredményeket, publikációkat.

Szervezési törekvések

Ebben a helyzetben a Folklore tanszéken alakult kutatási program egyetlen célra összpontosította erejét: a meglévő szaktudományos erők bevonására, rendszeres tevékenységi formák kialakítására. Úgy tűnik, az első eredményeket már az *Afrika-nisztikai Hírek* is tükrözi, s még inkább tükrözni fogják a rövidesen megjelenő tanulmányfüzetek, illetve az negyedéves idegen nyelvű változatának számai, amelyek egyúttal a nemzetközi kutatás vérkeringésébe való bekapcsolódást, a hazai eredmények felmutatását szeretnék megvalósítani.

Hozzáteszük, 1984-re tervezett konferenciánkat egyfajta széleskörű interdiszciplinaritás jegyében szeretnénk megrendezni. Így a mellékelt témajavaslatnak megfelelően a szekciók konkrét megvalósításában részt vállalt az OPI (Országos Pedagógia Intézet), a Kultúrakutató Intézet, a KMI (Központi Múzeumi Igazgatóság) és TK (Tömegkommunikációs Kutatóközpont) is.

Itt kell megjegyeznünk, hogy a tágabban vett harmadik világ kutatási programok jegyében csoportunk szervezett kapcsolatokat épített vagy igyekszik kiépíteni más programokkal. A csoport több tagja vesz részt a Szociológia Intézet harmadik világgal kapcsolatos kutatási munkálataiban. Bizonyosfajta együttműködés körvonalai látszanak kialakulni az Afrika-csoport, ill. a tanszéki Amerika-csoport és a Tőkey Ferenc vezette Orientalisztikai Munkacsoport között. Végül hasonló együttműködés tervei születtek meg a Fejlődés-tanulmányok szerkesztő bizottságával.

Ami az Afrikai Kutatási Program nemzetközi kapcsolatait illeti, elsőként a tavaly novemberi konferenciát kell említenünk, amelyen nemzetközi afrikai folklór társaság megalapításának, folyóirata kiadásának terve született meg (illetve a csoport egy nemzetközi szerzőgárdájú füzet sorozat kiadását is tervezi a leendő társaság égisze alatt). A konferencia, majd pedig a társaság, ill. az idegen nyelvű kiadványok előzetes szervezése (több száz intézménnyel, kutatóval folytatott levelezés) igen széleskörű afrikai kapcsolatokat eredményezett, ugyanakkor sikerült számos szocialista országbeli, illetve nyugati kutatóhoz, intézményhez is utat találnunk.

Úgy tűnik, e szakmai kapcsolataink adott esetben nemcsak a tudományos vagy kulturális, de az ideológiai–politikai szférában is gyümölcsöztethetők. Végül megjegyezzük, a Világgazdasági Intézettel kialakulóban lévő kapcsolat alapján mód nyílik arra, hogy irányításunkkal bekapcsolódjunk a szocialista országok Tudományos Akadémiai együttműködése keretében létrejött harmadik világ problémabizottság

munkájába, amely Moszkvában rendszeresen megjelentet egy bulletint, s amely jelenleg külön kulturális alszekció megalakítását tervezi.

Ami munkánk hazai támogatását illeti, a múlt novemberi konferencia előkészítése során mindenekelőtt az MSZMP KB külügyi osztálya munkatársaitól (Nagy Gábor, Györke József, Balogh András), másrészt Péter Jánostól, az Országgyűlés alelnökétől, a Magyar Szolidaritási Bizottságtól, részben a Művelődési Minisztérium Nemzetközi Főosztályától, illetve nem kis mértékben magától az egyetemről (ELTE) kaptunk segítséget.

A konferenciát követően a Külügyminisztérium 6. területi főosztályával (Misur György), utóbb Sajtóosztályával (Iván Tivadar) is tárgyaltunk. Munkánkat mindkét helyen elismerték, és pozitívan támogatják. Az idei évben érdemi együttműködés alakult ki az Országos Béketanács Fejlesztési Bizottsága és csoportunk között.

Problémák és feladatok a nemzetközi társaság megalakítása területén

Úgy tűnik, tevékenységünk jelenleg fontos szakaszához érkezett, tekintve, hogy feljegyzés formájában kértük felettes hatóságunkat (Művelődési Minisztérium), hogy engedélyezze számunkra a tervezett nemzetközi afrikai folklór társaság magyarországi telepítését (ezzel együtt kiadványterveink megvalósítását és konferenciánk 1984-es megismétlését). Megjegyezzük, hogy javaslatunk a bölcsészkar dékánja, illetve az egyetem tudományos rektorhelyettese támogatásával érkezett a Művelődési Minisztériumba, és értesülésünk szerint azt az Egyetemi Főosztály is támogatja. Mindemellett választ mindeddig nem kaptunk, jóllehet tevékenységünket, szervezőmunkánkat jelentős mértékben fékezi ez a „hivatalos rendezetlenség”.

Éppen a társaságalapítással szoros összefüggésben kell megemlítenünk, hogy terveink anyagi megalapozásához legutóbb partnereket kezdtünk keresni. Előzetes megbeszélés alapján kérelmeztük az Állami Ifjúsági Bizottságnál, hogy leendő 1984-es konferenciánkat és aktájának kiadását támogassa majd az 1985-ben sorra kerülő nemzetközi ifjúsági év jegyében. Hasonlóképpen konkrét együttműködési tevékenység jegyében fordultunk a TESCO vezérigazgatójához. Tervezzük, hogy néhány nagy afrikai kapcsolatokkal rendelkező iparvállalatot (UVATERV, IKA-RUSZ, MEDICOR, KÖZTI stb.) hasonló együttműködési felajánlás jegyében felkeressük. Ugyanakkor állandó munkakapcsolat és együttműködés alakult ki a Magyar Szolidaritási Bizottsággal és az Országos Béketanáccsal.

Összefoglalóan úgy gondoljuk, tevékenységi formánk jelentősége mindenekelőtt abban áll, hogy egy mindmáig a hazai kutatás palettájáról lényegében hiányzó, azonban éppen napjainkban világszerte mind nagyobb szerepet kapó területen, a harmadik világ – ill. egy igen jelentős nagy szektora – hagyományos kultúrája kutatásában szeretnénk eredményeket elérni. E munkánk kapcsán szerzett ismereteinket azonban, úgy gondoljuk, esetleg a konkrét gazdasági szférában (ország-ismereti komplex tanulmányok nyelvi szótárak írása, kiutazók felkészítése stb.), illetve a

diplomáciai kapcsolatépítésben is (leendő kiadványainkra a Külügyminisztérium Sajtófőosztálya vagy a TESCO és a MEDICOR máris igényt tart) gyümölcsöztetni lehet.

Ami viszont elképzeléseink megvalósítását illeti, mindenekelőtt a nemzetközi afrikai folklór társaság kezdeti magyarországi telepítésének engedélyezése tűnik sürgetősnek. Annál is inkább, mert levelezés útján értesültünk, hogy konferenciánk sikerén felbuzdulva a franciák egy nemzetközi afrikai kutatási társaság alapításába fogtak bele. Ez természetesen nem keresztezi munkánkat, de kétségkívül arra ösztönöz bennünket, hogy módot kell lelnünk valamilyen formában más nemzetközi törekvések tükrében is helyesnek tűnő szervezési elgondolásunk megvalósítására.

Megjegyezzük még, hogy a társaságalapítás sürgős megkezdését egy olyan „földhözragadt”, mégis jelentős szempont is aláhúzza, miszerint a társasági elnökségválasztás gyors levelezéses lebonyolításával módunk lenne bejegyeztetni azt az UNESCO-nál, és jelentősebb volumenű támogatást kérni a következő konferencián részt venni szándékozó afrikaiak számára.

Budapest, 1983. július

Biernaczky János
az AKKP szakmai-szervezési tanácsadója

Biernaczky Szilárd
felelős szerkesztő
az Afrikai Kutatási Program titkára

KEDVES KUTATÓTÁRSAK!

Az Afrikanisztikai Hírek mindenki számára nyitva áll. Minden afrikai vonatkozású új eseményről, kiadványról, személyes munkáról, tervről vagy eredményről figyelmet érdemlő külföldi újdonságról, konferenciákról szóló információkat szívesen várunk.

LEVÉLBEN VAGY TELEFONON

B. Sz. Egyetemi Lapok szerk.
Budapest, V. Egyetem tér 1–3. H–1055
Telefon (közvetlen vonal): 174–868.

Az Afrikanisztikai Hírek eddig megjelent számai:

I. évfolyam:

1. szám: 1982. március, 7 old.
2. szám: 1982. március 24., 14 old.

II. évfolyam

1. szám: 1983. január, 11 old.
2. szám: 1983. február, 3 old.
3. szám: 1983. március 1., 23 old.
4. szám: 1983. március 11., 23 old.
5. szám: 1983. április, 8 old.
6. szám: 1983. május, 37 old.
7. szám: 1983. június, 42 old.
8. szám: 1983. július–augusztus, 49. old.